

บทที่ 5

ฟิสิกส์แห่งจิตวิญญาณ

ฟิสิกส์ (Physics) เป็นวิทยาศาสตร์สาขาธรรมชาติ ที่ศึกษาเกี่ยวกับ ลักษณะสมบัติและอาการของ สสาร แรง คลื่น พลังงาน อุณหภูมิ เช่น มวล กาล-อวกาศ การเคลื่อนที่ สนาม เหตุการณ์ เป็นต้น. ฟิสิกส์ มีขอบเขตการศึกษาเกี่ยวกับธรรมชาติค่อนข้างกว้าง ตั้งแต่ กำเนิดจักรวาล ไปจนถึง สิ่งเล็ก ๆ ระดับอะตอม ตลอดจนการพัฒนาเทคโนโลยี เพื่ออำนวยความสะดวกแก่มนุษย์. ทำให้ ฟิสิกส์ กลายเป็นแก่นแท้ของวิทยาศาสตร์ เพราะการศึกษาวัตถุธาตุทุกชนิด เป็นรากกำเนิดของ วิทยาศาสตร์สาขาอื่น เช่น ชีววิทยา เคมี. ยังไม่อาจกล่าวได้ว่า ฟิสิกส์ เป็นปรัชญาธรรมชาติ เพราะ มีธรรมชาติอยู่อีกสิ่งหนึ่ง ที่ฟิสิกส์ไม่ได้พูดถึงเลย สิ่งนั้นคือ จิตวิญญาณ. ฟิสิกส์ ได้สร้างกำแพง ให้แก่ตัวเอง ในการปิดกั้นการศึกษา เกี่ยวกับจิตวิญญาณ. นักวิทยาศาสตร์ รู้จักจิต ในความหมาย หลายอย่าง เช่น mind, mentality, thinking, spirit, psyche, heart, hardihood, soul, body.

สัตตะธัมมะธาตุ ที่กล่าวมาทั้งหมดก่อนหน้านี้ เป็นส่วนผสมของ องค์ความรู้ด้านฟิสิกส์กับ ด้านจิตวิญญาณ ในระดับโครงสร้างพื้นฐานของวัตถุธาตุ (มวล-อนุภาค แรง-คลื่น อุณหภูมิ-พลังงาน มิติ กาลอวกาศ-รูปทรง วัฏจักร-อนันต์) และส่วนเหลือของจิตธาตุที่ซ้อนทับวัตถุธาตุ (นามรูป-วิญญาณ-สังขาร). ตั้งแต่บทที่ 1 ถึงบทที่ 4 เป็นการอธิบายลักษณะ-สมบัติของระบบชีวิต (กลไกชีวิต-ฟิสิกส์ และ กลไกชีวิต-ชีวิต) โดยละเอียด ซึ่งยังไม่ได้เข้าถึง ระบบของจิตธาตุ มากนัก.

ฟิสิกส์แห่งจิตวิญญาณ (Physical Consciousness) จะอธิบายบริบทที่เกี่ยวข้องกับจิต โดยอาศัยหลักการทางด้านฟิสิกส์ มารองรับปรากฏการณ์ต่างๆ ที่จิตปรุงแต่งขึ้น. เหตุผลที่น่าหลัก ฟิสิกส์ มาเปรียบเทียบ ปรากฏการณ์ที่จิตปรุงแต่งขึ้นนั้น เพราะการเกิดขึ้น การเปลี่ยนสถานะ และ พฤติการณ์ต่างของ อนุภาค อะตอม มวลสาร อวกาศ และเวลา มีระเบียบแบบแผนสอดคล้องและ เข้ากันได้กับ สังขตลักษณะ อิทปปัจจยตา ปฏิจสมุปาบาท และอริยสัจ-4 ซึ่งเป็นแก่นหลักของพุทธ ศาสน์.

5.1 กายภาพของจิตวิญญาณ

นักวิทยาศาสตร์ มองว่าเรื่องของจิตวิญญาณ เป็นจินตภาพส่วนบุคคล จับต้องไม่ได้ ไม่มีตัวตน ไม่อยู่ในกฎเกณฑ์ใดของฟิสิกส์, จึงไม่สามารถจัดให้ จิตวิญญาณ อยู่ในส่วนใดของโลกวิทยาศาสตร์ได้เลย. แต่ในทางตรงกันข้าม ตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ผู้เชี่ยวชาญด้านจิตวิญญาณ กลับให้ความสำคัญกับจิตเป็นลำดับแรก. พระองค์กล่าวถึงวัตถุธาตุน้อยมาก (ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุไฟ ธาตุลม อากาศธาตุ เท่านั้น) กล่าวถึง รูปร่างชีวิต (นามรูป-วิญญาณ-สังขาร) ปานกลาง และกล่าวถึงจิต (การปรุงแต่งจิต มโน วิญญาณ) มากที่สุด. พระองค์ กล่าวถึงอัตลักษณ์เบื้องต้นของจิตวิญญาณ ไว้ว่า จิตนี้ ละเอียดย อ่อนไหว ตลอดเวลา (ลหุปรวิตตํ โข จิตตํ). ดังนั้น จิตและการปรุงแต่งจิต จึงมีความหลากหลายมาก จนต้องมีการกำหนด ให้คำนิยามไว้ในหลายชื่อหลายลักษณะ. [อาจพบคำว่า จิตคำเดียวบ้าง จิตวิญญาณบ้าง หรือ วิญญาณคำเดียวบ้าง ซึ่งปรากฏอยู่ทั่วไปในหนังสือเล่มนี้ ให้เข้าใจตรงกันว่า หมายถึง สิ่งเดียวกัน].

5.1.1 ฟิสิกส์ของแสง ฟิสิกส์ของจิต

แต่เดิมนั้น กฎฟิสิกส์ของนิวตัน เชื่อว่า แสงคืออนุภาค ที่เคลื่อนที่ด้วยความเร็วสูง ผ่านสารชนิดหนึ่งเรียกว่า อีเธอร์ (aether) ซึ่งเป็นสารที่สถิตอยู่นิ่งๆ ใน อวกาศสัมบูรณ์ (absolute space) และ เวลาสัมบูรณ์ (absolute time). คนที่อยู่นิ่ง กับคนที่เคลื่อนที่ จะวัดอัตราความเร็วแสงได้แตกต่างกัน. ต่อมา ทฤษฎีสัมพัทธภาพ ของไอน์สไตน์ ได้ล้มล้างมโนทัศน์เดิมของนิวตันอย่างสิ้นเชิง. คือ ไม่มีสิ่งที่เรียกว่า *อวกาศสัมบูรณ์*, ไม่มี *เวลาสัมบูรณ์* และไม่มีสิ่งที่เรียกว่า *อีเธอร์*. ไอน์สไตน์ ได้เสนอรากฐานใหม่ของโลกฟิสิกส์ยุคใหม่ คือ (1) “อัตราความเร็วของแสง มีค่าสัมบูรณ์เดียวกันในทุกทิศทาง และไม่ขึ้นกับทิศทางการเคลื่อนที่ ของผู้วัดโดยสมบูรณ์” ซึ่งเป็นไปตามหลักความสัมบูรณ์ของอัตราความเร็วแสง (The principle of the absoluteness of the speed of light) ทำให้อวกาศและเวลา เป็นสิ่งสัมพัทธ์กัน. (2) “กฎของฟิสิกส์ จะต้องครอบคลุมทุกสถานะ ของการเคลื่อนที่เท่ากัน ด้วยรากฐานเดียวกันเสมอ” ซึ่งเป็นไปตามหลักสัมพัทธภาพ (The principle of relativity). ปรากฏการณ์คอมป์ตัน (Compton effect) และ ปรากฏการณ์โฟโตอิเล็กทริก (photoelectric effect) ให้ข้อสรุปเกี่ยวกับโฟตอนว่า โฟตอน เป็นอนุภาคของแสงที่ดำรงสถานะ คลื่น/อนุภาค (duality of wave and particle).^[1]

ในเบื้องต้น เราอาจอนุมานให้ ส่วนที่เล็กที่สุดของวิญญาณ (ถ้าวัดขนาดได้) มีคุณสมบัติ

¹ ทวิภาพของคลื่นและอนุภาค พบได้จาก ปรากฏการณ์คอมป์ตัน (compton effect) ซึ่งเป็นปรากฏการณ์ ที่สนับสนุนความคิดของไอน์สไตน์ที่ว่า คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้า มีสมบัติเป็นอนุภาคได้ด้วย.

ขนาดรูปทรง เท่ากับช่องสี่เหลี่ยม บนสายพานพอดี. ส่องลำแสงของหลอดไฟนั้น ไปที่ตัวเลขบนสายพานที่กำลังหมุน ด้วยอัตราความเร็วรอบ 60 รอบ ต่อวินาที อย่างสม่ำเสมอ. ผลที่ได้ คือ จะมองเห็นตัวเลข ปรากฏบนสายพาน นิ่งตรึงอยู่ตรงนั้น. การทดลองนี้ อาจอุปมาการเกิด-ดับ ของวิญญานได้หรือไม่? ฉากรับแสงไฟ ที่เป็นสายพานและตัวเลข เปรียบเหมือน รูป เวทนา สัญญา สังขาร ที่วิญญาน เข้าไปตั้งอาศัย, จุดที่แสงไฟกระทบกับสายพาน คือ ผัสสะ, ภาพที่เห็น คือ วิญญาน ที่กำลังเกิดดับ ด้วยอัตราเร็ว 60 ครั้งต่อวินาที ติดต่อกัน (แต่วิญญานเกิด-ดับ มีอัตราเร็วกว่าการกระพริบของหลอดไฟ อาจเป็นล้านเท่า).

เรื่องการหักล้างกันของ อนุภาคปกติกับคู่ของมัน (อนุภาค ปฏิสสาร) เมื่อสัมผัสกัน. อาจนำเอาปรากฏการณ์ ‘แสงกับฉากร’ หรือ ‘การส่องไฟ’ หรือ ‘การชี้โเบาะแส’ ของวิญญาน ไปเปรียบเทียบกับปรากฏการณ์ การหักล้างพลังงานกันเอง ของอนุภาคกับคู่ของมัน ได้ดังนี้.

คู่ของ จักขุวิญญาน (ผู้รู้ทางตา) คือ จักขุอายตนะ (ขอบเขตที่ทำให้เกิดผัสสะทางตา) ซึ่งประกอบด้วย (ก) อายตนะภายใน ตา กับ อายตนะภายนอก รูป/ เช่น วัตถุต่างๆ ภาพ, (ข) จักขุสัมผัส (จุดสัมผัสทางตา), (ค) จักขุสัมผัสสชาเวทนา (ความรู้สึกสัมผัสรูปทางตา).

คู่ของ โสตวิญญาน (ผู้รู้ทางหู) คือ โสตอายตนะ (ขอบเขตที่ทำให้เกิดผัสสะทางหู) ซึ่งประกอบด้วย (ก) อายตนะภายใน หู กับ อายตนะภายนอก เสียง, (ข) โสตสัมผัส (จุดสัมผัสทางตา), (ค) โสตสัมผัสสชาเวทนา (ความรู้สึกสัมผัสเสียงทางหู).

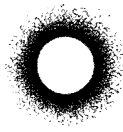
คู่ของ จ्ञานวิญญาน (ผู้รู้ทางจมูก) คือ จ्ञานายตนะ (ขอบเขตที่ทำให้เกิดผัสสะทางจมูก) ซึ่งประกอบด้วย (ก) อายตนะภายใน จมูก กับ อายตนะภายนอก กลิ่น, (ข) จ्ञานสัมผัส (จุดสัมผัสทางจมูก), (ค) จ्ञานสัมผัสสชาเวทนา (ความรู้สึกสัมผัสกลิ่นทางจมูก).

คู่ของ ชิวหาวิญญาน (ผู้รู้ทางลิ้น) คือ ชิวหาอายตนะ(ขอบเขตที่ทำให้เกิดผัสสะทางลิ้น) ซึ่งประกอบด้วย (ก) อายตนะภายใน ลิ้น กับ อายตนะภายนอก รส, (ข) ชิวหาสัมผัส (จุดสัมผัสทางลิ้น), (ค) ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา (ความรู้สึกสัมผัสรสทางลิ้น).

คู่ของ กายวิญญาน (ผู้รู้ทางกาย) คือ กายายตนะ(ขอบเขตที่ทำให้เกิดผัสสะทางกาย) ซึ่งประกอบด้วย (ก) อายตนะภายใน ผิวกาย กับ อายตนะภายนอก ลักษณะหยาบ-ละเอียด ร้อน-เย็น, (ข) กายสัมผัส (จุดสัมผัสทางกาย), (ค) กายสัมผัสสชาเวทนา (ความรู้สึกสัมผัสหยาบ-ละเอียด ร้อน-เย็น ทางกาย).

คู่ของ มโนวิญญาน (ผู้รู้ทางใจ) คือ มนอายตนะ(ขอบเขตที่ทำให้เกิดผัสสะทางใจ) ซึ่งประกอบด้วย (ก) อายตนะภายใน ใจ กับ อายตนะภายนอก อารมณ์, (ข) มโนสัมผัส (จุดสัมผัสทาง

ใจ), (ค) มโนสัมผัสสาเวทนา (ความรู้สึกสัมผัสอารมณ์ทางใจ).

เมื่อกลุ่มของวิญญาณ (จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ) ถูกตัดขาดจากคู่ของมัน (สพายตนะ) จะเกิดการหักล้างกันระหว่าง “การตั้งอาศัย” (ของวิญญาณ) กับ “การยึดครอง” (ของคู่ของมัน). ปรากฏการณ์การหักล้างกันนี้ มีผลทำให้วงจรการผัสสะของคู่แต่ละคู่ ขาดออกจากกัน. วิญญาณ มีวิวัฒนาการ หลายรูปแบบ (มโน จิต วิญญาณ) หลังจากการเข้าไปตั้งอาศัย, การส่องไฟ, การชี้เบาะแส แล้วดับไป. วิญญาณ กับแสงมีส่วนคล้ายกัน คือ การปรากฏของมัน จะเป็นห้วง ๆ.

วิญญาณ เข้าไปตั้งอาศัยอยู่ในรูปวัตถุใด (รูปขันธ์) ถ้ารูปวัตถุนั้นมี ระบบประสาท และระบบอื่นที่เอื้อต่อการมีชีวิต ก็จะมีสิ่งหนึ่งซึ่งเรียกว่า “สัตว์” ก็จะเข้าไปยึดครองต่อ เพื่อสร้างชีวิตใหม่ที่สมบูรณ์ต่อไป³ เช่น เป็นสัตว์เดรัจฉาน เป็นมนุษย์ เป็นเทวดา. คุณสมบัติพิเศษที่ธรรมชาติสร้างขึ้น และมอบให้แก่เผ่าพันธุ์มนุษย์ คือ ประสาทสัมผัสทางใจ หรือมโนสัมผัส เปรียบเหมือนร่าง อวตารอีกร่างหนึ่งของวิญญาณ. มโนสัมผัส สามารถรับรู้ถึง การปรุงแต่งอารมณ์ต่าง ๆ เวทนา-ความรู้สึก สัญญา-ความจำได้หมายรู้ สังขาร-การปรุงแต่ง จนเกิดความรู้ต่าง ๆ ซึ่งก็คือวิญญาณในอีกรูปแบบหนึ่ง. คุณสมบัติด้านมโนสัมผัสนี้ ไม่มีในพืช ไม่มีในแบคทีเรีย แต่มีบางส่วนในสัตว์. พฤติกรรมของสัตว์ ไม่สามารถรับรู้ และตอบสนองคุณ ด้านคุณค่า ความดี. สัตว์ ตอบสนอง และแสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตามสัญชาตญาณเพื่อการอยู่รอด การสืบเผ่าพันธุ์ และตามเงื่อนไขที่กำลังเผชิญหน้า เช่น หิว-หาคิน ง่วง-เข้านอน มีภัย-หนีเอาตัวรอด. แต่มนุษย์ ตอบสนองตามความต้องการของร่างกาย เช่นเดียวกับสัตว์ เช่น หิว-กิน ง่วง-นอน หนาว-ห่มผ้า และแสดงพฤติกรรม ตามอำนาจกิเลส และความอยาก.

5.1.2 กระบวนการ “จิต มโน วิญญาณ”

(1) วิญญาณ มีการรับรู้ “อารมณ์” เพื่อสร้างวิญญาณจิตให้แก่สัตว์.

วิญญาณ รับรู้ประสาทสัมผัสทั้งหก (อินทรีย์ 6), รับรู้ในเพศภาวะ, รับรู้อารมณ์รู้สึกต่าง ๆ เช่น รสของอารมณ์ รัก ตลก โศก โกรธ มุ่งมั่น กลัว รังเกียจ พิศวง และ สุขสงบ. สรุปแล้ว สิ่งที่เราเรียกว่า อินทรีย์บ้าง จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญาณบ้าง และอาการต่าง ๆ คือสิ่งที่ปรากฏใน ปฏิจจสมุปบาท นั่นเอง.

3 พฤติการณ์ต่าง ๆ ของสัตว์ เรียกว่า ‘กรรม’ อาจถูกจัดให้เป็น พลังอย่างหนึ่ง (พลังบวก = คุณ ประโยชน์ กุศล, พลังลบ = โทษ อุกุศล) และถูกจัดเก็บไว้ในมิติจินตภาพ และเรียกพลังเหล่านี้ว่า ‘วิบากกรรม’

เมื่อวิญญาณเข้าไปตั้งอาศัยในชั้นธ-5 ก่อนดับสลายไป ได้ทั้ง “ข้อมูล” ไว้ใน “เหตุการณ์.” เหตุการณ์ เปรียบเหมือนฉากหรือผืนนา (ซึ่งก็คือ ชั้นธ-5). ข้อมูล ก็คือ ทุกๆ สิ่งที่เกิดขึ้น. เหตุการณ์ที่เกิดขึ้น จะถูกจับตามองโดย ‘ผู้สังเกต’ กับ ‘ผู้ถูกสังเกต’. ในมุมมอง มโนทัศน์สัมพัทธภาพ,⁴ ผู้สังเกต และผู้ถูกสังเกต มองเห็นเหตุการณ์เดียวกัน แต่ได้ข้อสรุปต่างกัน. เหตุการณ์เดียวกัน คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ปรากฏขึ้นทั่วไปในจักรวาล. ถ้าเราเป็น ผู้สังเกต, วิญญาณ ก็จะเป็น ผู้ถูกสังเกต. (แม้ว่าวิญญาณ ไม่ใช่เรา แต่มันก็อยู่อาศัยในตัวเรา). รูป เวทนา สัญญา สังขาร กลายเป็นเหยื่อล่อ วิญญาณ ให้เข้าไปจับจองเป็นเจ้าของ (ผัสสะ 6 – การกระทบทาง ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) แล้วผลิต ชุดข้อมูล 6 หมู่ ขึ้นมา ได้แก่ วิญญาณ 6 (จักขุวิญญาณ โสตวิญญาณ ฆานวิญญาณ ชิวหาวิญญาณ กายวิญญาณ มโนวิญญาณ) เวทนา 6 (จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสตสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กายสัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา) สัญญา 6 (รูปสัญญา สัททสัญญา คันธสัญญา รสสัญญา โผฏฐัพพสัญญา ธัมมสัญญา) ตัณหา 6 (รูปตัณหา สัททตัณหา คันธตัณหา รสตัณหา โผฏฐัพพตัณหา ธัมมตัณหา).

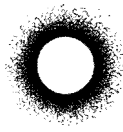
ชุดข้อมูลทั้ง 6 หมู่ ก็ปรากฏขึ้นในสนามเหตุการณ์ (ชั้นธ-5) ในห้วงเวลาสั้นๆ (สั้นมากๆ) แล้ววิญญาณดวงนั้นก็ดับวับหายไป. จากนั้น สัตตา เข้าไปยึดเอาชุดข้อมูลทั้ง 6 หมู่ ไปปรุงแต่งต่อเป็นของเรา (เอตัม มม) เป็นเรา (เอโสหมสมิ) เป็นตัวตนของเรา (เอโส เม อตตาดิ). ส่งผลให้เรา ซึ่งเป็นสัตว์ผู้หนึ่ง มีภพ มีชาติ ชรา มรณะ วนเวียนอยู่ในวัฏจักร-อนันต์ อันยาวไกล. ดังนั้น ในมุมมองสัมพัทธ, เรา (ผู้สังเกต) จะมองเห็น วิญญาณ ชั้นธ-5 เป็นสิ่งน่าไคร่น่าปรารถนา (เกิดนั้นที ราคะ) ในขณะที่ วิญญาณ มองเห็นรูป เวทนา สัญญา สังขาร เป็นแค่วัตถุติดและโรงงาน.

“ภิกษุทั้งหลาย ! ถ้าบุคคลย่อมคิด (เจเตติ) ถึงสิ่งใด ย่อมดำริ (ปกปเปติ) ถึงสิ่งใดอยู่ และย่อมมีจิตพึงลงไป (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ ...” (บาลี – นิทาน. ลั. 16/78/145.)

การคิด การดำริ การพึงจิตลงไปในั้น มาจากการเกิดขึ้นของผัสสะ. ตถาคต กล่าวว่า วิญญาณย่อมมีขึ้น เพราะอาศัยธรรม 2 อย่าง (คู่ของ สฬายตนะ) คือ จักขุ-รูป, โสต-เสียง, ฆานะ-กลิ่น, ชิวหา-รส, กาย-สัมผัส. (บาลี - สฬา. ลั. 18/85/124.) โดยที่ จักขุสัมผัส เกิดจาก จักขุ + รูป + จักขุวิญญาณ, โสตสัมผัส เกิดจาก โสต + เสียง + โสตวิญญาณ, ฆานสัมผัส เกิดจาก ฆานะ + กลิ่น +

4 มโนทัศน์สัมพัทธภาพ คือ มุมมองของบุคคลสองฝ่ายขึ้นไป มองเหตุการณ์เดียวกัน แต่ในเวลา และตำแหน่ง ที่แตกต่างกัน ส่งผลให้บุคคลแต่ละฝ่าย จะได้รับข้อมูลแตกต่างกัน เช่น เหตุการณ์การอุบัติเกิดของสัมภเวสี, มนุษย์โลก (ผู้สังเกต) มองเห็นการเกิดของ สัมภเวสี ในเวลาที่สั้นมากๆ ขณะที่ ตัวของสัมภเวสี (ผู้ถูกสังเกต) กลับรู้สึกว่ ตนมีอายุยืนยาว. ดูรายละเอียด บทที่ 6 หัวข้อ 6.5.2 มโนทัศน์สัมพัทธภาพ.

มานวิญญาน, *ชีวหาสัมผัส* เกิดจาก ชิวหา + รส + ชิวหาวิญญาน, *กายสัมผัส* เกิดจาก ผิวกาย + สัมผัส + กายวิญญาน, *มโนสัมผัส* เกิดจาก มโน + ธรรมารมณ์ + มโนวิญญาน.

อาการทางธรรมชาติของ ผัสสะทุกตัว คือ เมื่อผัสสะแล้วย่อม รู้สึก (เวทติ - เวทนา) คิด (เจตติ - เจตนา) จำได้หมายรู้ (สยขานาติ - สัญญา). อาการทางธรรมชาติของวิญญาน และธรรม 2 อย่างที่เป็นที่อาศัยของวิญญาน ล้วนแต่ “เป็นสิ่งที่หวั่นไหวด้วย อาพาธ (เจ็บป่วย) ด้วย ไม่เที่ยง มีความแปรปรวน มีความเป็นไปโดยประการอื่น.” จะเห็นว่า คุณสมบัติของจิต หรือ วิญญานนั้น มีความเบาบางมาก (ลหุ) และ หาขอบเขตหรือตำแหน่งของมันไม่ได้เลย (ปริวัตตัง).

เป็นที่น่าสังเกตว่า ตถาคต ได้นำหลักมโนทัศน์สัมพัทธ์ มาใช้อธิบายปรากฏการณ์ ช่วงรอยต่อ หรือช่วงเปลี่ยนผ่าน ระหว่าง สัตตา กับ วิมุตติญาณทัสสนะ เพื่อให้ผู้ปฏิบัติธรรม นำมาเป็นเกณฑ์ วัดการบรรลุธรรมด้วยตนเอง. เช่น การเปรียบเทียบว่า ผู้สังเกต มองเห็นกิ่งไม้ (ขันธ-5) ถูกลากไป เผา แต่ไม่รู้สึกรู้ว่าตนเองถูกลากไป เพราะ ผู้สังเกต ไม่ใช่กิ่งไม้นั้น นั่นคือ ผู้สังเกตมองเห็นความแตกต่างระหว่างสถานะสัตตา (ที่ยังยึดขันธ-5) กับสถานะวิมุตติญาณทัสสนะ (ซึ่งปล่อยวาง ขันธ-5 ได้แล้ว).

(2) กระบวนการ จิต มโน วิญญาน เปรียบวิญญาน เหมือนแสง รูป เวทนา สัญญา สังขาร เหมือนฉาก.

อวิชา สังขาร วิญญาน สามสิ่งนี้ เกิดขึ้นในเวลาไล่เลี่ยกัน. กระบวนการ จิต มโน วิญญาน เกิดขึ้นได้เพราะ “มี อวิชา เป็นเครื่องกัน มี ตณหา เป็นเครื่องผูก” แล้วลากพาให้ ระบบชีวิตแบบ ขันธ-5 เคลื่อนไหลไปตาม วัฏจักรของปัจจุสมุปบาท. จิต มโน วิญญาน เป็นการอธิบายว่า จิตธาตุ ที่สัตว์ทั้งหลายยึดครองอยู่นั้น มีกลไกทำงานอย่างไร. กลไกการทำงานของ จิต มโน วิญญาน เริ่มจาก อวิชา สังขาร โดยที่ วิญญาน จะเป็นผู้แยกแยะคุณสมบัติความเป็นวัตถุธาตุ กับจิตธาตุ ให้แก่อวิชา สังขาร. สังขาร แบ่งออกเป็น 3 ระดับการปรุงแต่ง คือ *กายสังขาร* (วัตถุธาตุแท้ๆ) – ร่างกาย รวมทั้งระบบประสาท ที่ก่อให้เกิด กิริยาอาการต่างๆ, *วจีสังขาร* (การปรุงแต่งร่วมระหว่าง วัตถุธาตุ กับ จิตธาตุ) – การพูดด้วยเสียง การแสดงสัญลักษณ์ทางภาษา และการสื่อสาร ด้วยเจตนา, *มโนสังขาร* หรือ *จิตสังขาร* (จิตธาตุแท้ๆ) – กระบวนการจิต มโน วิญญาน เกิดขึ้น ณ จุดนี้. ความเป็นสัตว์ที่สมบูรณ์ ก็เริ่ม ณ จุดนี้เช่นกัน.

ตถาคต ทรงเปรียบเทียบ วิญญาน หรือ มโน เหมือนแสงส่องไปกระทบฉาก (อัมมัง), ฉาก ก็คือ รูปที่ถูกกระทบ เปรียบเหมือน ผืนนา (แผ่นดิน) หรือสถานที่เกิด (ภพ). ถ้าให้แสงและฉาก มีโอกาส สัมผัสกัน (ผัสสะ) ก็จะมีปรากฏทั้งแสงและฉากขึ้น. พระองค์กล่าวสรุปเรื่องนี้ว่า “ถ้าไม่มีราคะ (ความกำหนัด) ไม่มีมโน (ความเพลน) ไม่มีตณหา (ความอยาก) ในกพพีการาหารแล้วใช้,

วิญญานก็เป็นสิ่งที่ตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ ในภพพีการารหารนั้น. วิญญานตั้งอยู่ไม่ได้ เจริญงอกงามอยู่ไม่ได้ในที่ใด, การหยั่งลงแห่งนามรูป ย่อมไม่มี ในที่นั้น. การหยั่งลงแห่งนามรูป ไม่มีในที่ใด, ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ย่อมไม่มี ในที่นั้น. ความเจริญแห่งสังขารทั้งหลาย ไม่มีในที่ใด, การบังเกิดในภพใหม่ต่อไปย่อมไม่มี ในที่นั้น. การบังเกิดในภพใหม่ต่อไป ไม่มีในที่ใด, ชาติขรามรณะต่อไป ย่อมไม่มี ในที่นั้น. ชาติขรามรณะต่อไป ไม่มีในที่ใด ... เราเรียก ‘ที่’ นั้น ว่าเป็น ‘ที่ ไม่ไคย ไม่มีภูมิลี และไม่มีควมคับคั่น’ ดังนี้.”⁵ นั้นหมายถึงว่า หากแสงกระทบจาก คราวใด นั้น คือ ทุกข์ สังขาร ได้เกิดขึ้นแล้วแก่สัตว์ มนุษย์ เทวดา. หน้าที่สำคัญในการเกิดมาในภพชาติใดๆ คือ ต้องจับ แสง (วิญญาน) แยกออกจาก ฉาก (รูป เวทนา สัญญา สังขาร).

ฉาก ที่เปรียบเทียบผืนนา, พระองค์ แบ่งคุณภาพของผืนนา ออกเป็น 3 ระดับคุณภาพของ ธาตุ คือ ธาตุอันทราม ธาตุอันปานกลาง และ ธาตุอันประณีต. ธาตุอันทราม จะเป็นเหตุให้สัตว์ได้ ภพ เทวดา มนุษย์ เปตวิสัย กำเนิดเดรัจฉาน และสัตว์นรก, ธาตุอันปานกลาง จะเป็นเหตุให้สัตว์ได้ภพเทวดา ชั้นรูปพรหม (พรหมกายิกา), ธาตุอันประณีต (ละเอียด) จะเป็นเหตุให้สัตว์ได้ภพ เทวดา ชั้นอรุปรหม. ตถาคต เรียกวิญญานในชื่อต่างๆ ว่า จิตบ้าง มโนบ้าง วิญญานบ้าง ตรงที่ ช่วงที่เป็นลำแสง เรียก มโน, ช่วงที่แสงกระทบจากแล้ว เรียก วิญญาน และตำแหน่งที่รู้ต่อเนื่อง (จักขุวิญญาน โสทวิญญาน ขานวิญญาน ชิวหาวิญญาน กายวิญญาน มโนวิญญาน) เรียกว่า จิต. จิต มีลักษณะอาการ 3 แบบ คือ จิตผูกติดกับอารมณ์ (สัญญาณะ) จิตเปลี่ยนแปลงเร็วมาก (ลหุปริ วัตตัง) และ จิตดวงหนึ่งเกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป ตลอดคืนตลอดวัน (รัตติยา จ ทิวะสัสสะ จะ อัญญะ เทวะ อุปปัชชติ อัญญัง นิรุชฌติ).

สังขารทั้งหลาย เปรียบเหมือนลิงเกาะกิ่งไม้. “... เปรียบเหมือนวานร เมื่อเที่ยวไปอยู่ในป่า ใหญ่ ย่อมจับ กิ่งไม้ : ปล่อยกิ่งนั้น จับกิ่งอื่น ปล่อยกิ่งที่จับเดิม เหนี่ยวกิ่งอื่น เช่นนี้เรื่อย ไป ชื่อนี้ฉัน ใด ... สิ่งที่เราเรียกกันว่า ‘จิต’ ก็ดี ว่า ‘มโน’ ก็ดี ว่า ‘วิญญาน’ ก็ดี ก็ฉันนั้นเหมือนกัน. ดวงหนึ่ง เกิดขึ้น ดวงหนึ่งดับไป ตลอดวัน ตลอดคืน.”⁶ โดยที่ ลิง เหมือน จิต มโน วิญญาน, เมื่อมือของลิง (จิต) จับท่อนไม้ (เปรียบเทียบ ชั้นธ-5) อยู่ และต้องการปล่อยกิ่งไม้เพื่อไปเกาะกิ่งไม้อื่น, มือ ของลิงที่ปล่อยกิ่งไม้แล้ว ช่วงนี้เรียกว่า มโน กำลังยื่นมือออกไป (เท่ากับ ลำแสงส่องออกไป) และมือ ของลิงไปสัมผัสกิ่งไม้กิ่งต่อไป ช่วงนี้เรียก วิญญาน. การเปรียบวิญญานเหมือนแสง ของตถาคต

5 “หมด ‘อาหาร’ ก็นิพพาน.” พุทธวจนหมวดธรรม เล่มที่ 3. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 113. | บาลี - นิทาน. ส. 16/124/248.

6 “ตรัสว่า ถ้าจะมีตัวตนกันบ้าง เอาร่างกายเป็นตัวตนดีกว่าจิต.” อริยสัจจากพระโอษฐ์ 2. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 1014. | บาลี - นิทาน. ส. 16/114-115/230-232.

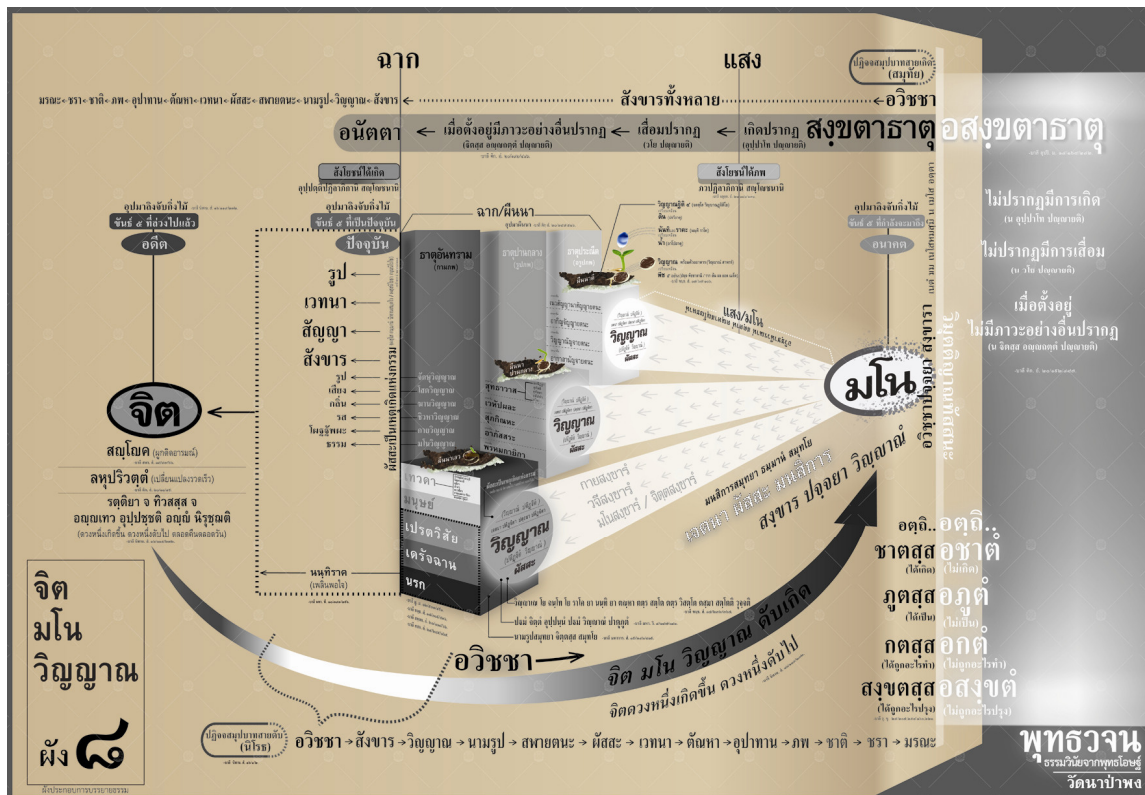

เป็นการอุปมาสิ่งที่มนุษย์เข้าใจดีอยู่แล้วเกี่ยวกับคุณสมบัติของแสง. นับเป็นเรื่องบังเอิญหรือไม่ที่ คุณสมบัติของวิญญาน ก็มีคุณสมบัติเช่นเดียวกับแสง คือ หากจะมองวิญญานเป็น “ดวง” (ก็แค่ สมมุติให้เห็นกายภาพของมันเท่านั้น). ซึ่งที่จริงมันอาจจะไม่ใช่ดวง หรืออาจเป็นจุดก็ได้ และอาจมีขนาดเล็กยิ่งกว่าอนุภาคควาร์กด้วยซ้ำไป.

ภาพที่ 5.02-ก แผนภาพ-มโน จิต วิญญาน พังที่ 1 : แสงกับจัก

ที่มา: พังประกอบการบรรยายธรรม พุทธวจน ธรรมวินัยจากพระโอษฐ์ วัดนาป่าพง.

ภาพที่ 5.02-ข แผนภาพ-มโน จิต วิญญาณ ผังที่ 8 : จิต มโน วิญญาณ

ที่มา: ผังประกอบการบรรยายธรรม พุทธวจน ธรรมวินัยจากพระโอษฐ์ วัดนาป่าพง

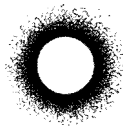
5.1.3 วิญญาณ ย่อมก่อภพให้แก่สัตว์ทั้งหลาย

(1) วิญญาณสร้างภพ

วิญญาณสร้างภพได้อย่างไร ตถาคตกล่าวถึงภพ ไว้ 3 เหตุการณ์ คือ (ก) เหตุเกิดของภพ⁷ “ถ้ากรรม มีกามธาตุเป็นวิบาก ... กามภพ จะพึงปรากฏ ... ถ้ากรรม มีรูปธาตุเป็นวิบาก ... รูปภพ จะพึงปรากฏ ... ถ้ากรรม มีอรูปธาตุเป็นวิบาก ... อรูปภพ จะพึงปรากฏ ... ด้วยเหตุนี้แหละ กรรมจึงเป็นเนื้อหา (ผืนดิน), วิญญาณเป็นเมล็ดพืช, ตัณหาเป็นยาง (สำหรับหล่อเลี้ยงเชื้องอก) ของพืช. วิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย เมื่อวิชาเป็นเครื่องกัน มีตัณหาเป็นเครื่องผูกพัน ตั้งอยู่แล้วด้วย ธาตุชั้น ทรม (กามธาตุ), ... ธาตุชั้นกลาง (รูปธาตุ) ... ธาตุชั้นประณีต (อรูปธาตุ) ... การบังเกิดขึ้นในภพใหม่ต่อไป ย่อมมิได้ ด้วยอาการอย่างนี้.”

7 “เหตุเกิดของภพ.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 5. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 149. | บาลี - ดิ. อ. 20/287-288/516-517.

(ข) คือเครื่องนำไปสู่ภพ “... นันทะ (ความพอใจ) กิติ, รากะ (ความกำหนด) กิติ, นันทิ (ความเพลิน) กิติ, ตัณหา (ความทะยานอยาก) กิติ, อุปายะ (กิเลสเป็นเหตุเข้าไปสู่ภพ) และ อุปาทาน (ความถือมั่นด้วยอำนาจกิเลส) อันเป็นเครื่องตั้งทับ เครื่องเข้าไปอาศัย และเครื่องนอนเนื่องแห่งจิต กิติ ไต่ ๆ ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขารทั้งหลาย และในวิญญาณ. กิเลสเหล่านี้ เรียกว่า ‘เครื่องนำไปสู่ภพ’.” (บาลี - ขนธ. ส. 17/233/368)

(ค) การเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ (ภพ ที่ไม่ใช่สถานที่อันเป็นเขตแดน หรือผืนดิน) “... ถ้าบุคคล ย่อมคิด (เจตติ) ถึงสิ่งใดอยู่, ย่อมดำริ (ปกปเปติ) ถึงสิ่งใดอยู่ และย่อมมีจิตฝังลงไป (อนุเสติ) ในสิ่งใดอยู่ สิ่งนั้นย่อมเป็นอารมณ์ เพื่อการตั้งอยู่แห่งวิญญาณ. เมื่ออารมณ์ มีอยู่ ความตั้งขึ้นเฉพาะแห่งวิญญาณ ย่อมมี, เมื่อวิญญาณนั้น ตั้งขึ้นเฉพาะ เจริญงอกงามแล้ว ความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป ย่อมมี, เมื่อความเกิดขึ้นแห่งภพใหม่ต่อไป มีอยู่ ชาตชราภพโสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน. ความเกิดขึ้นพร้อมแห่งกองทุกข์ทั้งสี่นี้ ย่อมมี ด้วยอาการอย่างนี้ ...” (บาลี - นิทาน. ส. 16/78/145.)

วิญญาณจะใช้สิ่งเหล่านี้ เป็นอารมณ์ ในการสร้างภพ คือ ตัณหา นันทะ รากะ นันทิ อุปายะ อุปาทาน การคิด การดำริ และการฝังจิตลง, ธรรมเหล่านี้ สรุปลงเป็น “กรรม” ทั้งสิ้น. ดังนั้น กรรม ต้องมีจิต (วิญญาณ) ไปรับรู้, การรับรู้นี้เรียกว่า เจตนา. กล่าวได้ว่า เจตนา เป็น กรรม, สิ่งหรือการกระทำใด ที่จะทำให้กรรมนั้นมีผล ดี-ชั่ว บาป-บุญ กุศล-อกุศล จะต้องเจตนา มาก่อนหน้าที่จะลงมือกระทำ. วิญญาณ ไม่อาจหยั่งรู้ นิพพาน ได้เลย เพราะ วิญญาณ เกิดปรากฏ เสื่อมปรากฏ ไปตามกฎธรรมชาติ แต่นิพพาน มีกฎธรรมชาติที่เป็นของตนเอง.

(2) ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ (วิญญาณฐิติ)

ตถาคต ได้อุปมาเปรียบเทียบ ดิน น้ำ และ ส่วนของพืชสำหรับขยายพันธุ์ (พืชสด) ซึ่งเป็นเหตุปัจจัย ที่ทำให้วิญญาณ (พืช) ก่อเกิด และพัฒนาไปเป็นจิตในรูปแบบต่าง ๆ. วิญญาณฐิติ หมายถึง สิ่งหรือสถานที่ ที่เป็นปัจจัยให้วิญญาณเกิดอาศัยได้ มี 4 อย่าง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร (ขันธ 4) เปรียบเหมือน ดิน. นันทิ รากะ (ความกำหนดด้วยอำนาจแห่งความเพลิน) เปรียบเหมือน น้ำ. และ วิญญาณ เปรียบเหมือนส่วนของพืชที่ได้มาจาก เหง้าหรือราก (มูลพืช) ต้น (ขนธพืช) ตาหรือผล (ผลพืช) ยอด (อศุคพืช) เมล็ด (พืชพืช). พระองค์กล่าวว่า “... วิญญาณ ซึ่งเข้าถึงเอา รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาณที่มี รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... เป็นอารมณ์, มี รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... เป็นที่ตั้งอาศัย, มีนันทิเป็นที่เข้าไปส้องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้.” (บาลี - ขนธ. ส. 17/67/106.) การเจริญงอกงามของวิญญาณ ย่อมต้องอาศัย รูป เวทนา สัญญา สังขาร เป็นที่ตั้งอยู่ โดยละเว้นไม่ได้เลย. เหตุนี้จึงกล่าวได้ว่า

“การมา (การปรากฏ) การไป (การดับ) การจุติ (การตาย) การอุปบัติ (การเกิด) ความเจริญ ความงอกงาม และความไพบูรณ์ของวิญญาณ โดยเว้นจากรูป เว้นจากเวทนา เว้นจากสัญญา และเว้นจากสังขาร ดังนั้น นี่ไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย.”

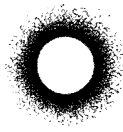
เหตุที่กล่าวว่า รูป เวทนา สัญญา สังขาร เป็นอัมมะธาตุที่ต้องทำลาย, เกิดคำถามต่อมาว่า ส่วนที่ต้องทำลายนั้น คือส่วนใด? ก่อนอื่น เราต้องแยกคุณสมบัติรูปนามของขันธ-5 ออกให้ชัดเจน. เมื่อแยกคุณสมบัติได้ชัดเจนแล้ว จะมองเห็นความเป็น รูปธาตุ เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ และ สังขารธาตุ ซึ่งเป็นคุณสมบัติ รูปธาตุของจิต, เท่ากับ เป็นการดักจับจิตได้ถูกตัวตนยิ่งขึ้น เพื่อเลือกกว่าส่วนที่เป็น นามธาตุ เท่านั้น คือส่วนที่ต้องทำลาย.

ตารางที่ 5.01 การอุปมา เหตุปัจจัยที่เป็นที่ตั้งอาศัยของวิญญาณจิต.

วิญญาณ	นามรูป (รูป เวทนา สัญญา สังขาร)	ปัจจัย ที่ทำให้เกิด วิญญาณ-นามรูป
เมล็ดพืช ^[a]	ผืนนา (ภพ)	น้ำ ความชื้น (นันทิ ราคะ)
กิ่งไม้ ^[b]	มัดของกิ่งไม้	วางตั้งพียงกัน
แสง ^[c]	ฉาก เช่น ฝาเรือน พื้นดิน ผิวหน้า	การกระทบ (ผัสสะ)
ด้านหนึ่งของเหรียญ	อีกด้านหนึ่งของเหรียญ	เหรียญเดียวกัน

มีข้อสังเกตประการหนึ่ง, ตถาคต ได้อุปมาเปรียบเทียบ วิญญาณ ไว้ในชุดของการเกิดภพบ้าง ในชุดของขันธ-5. เช่น กรรม เป็นเนื้อหา, วิญญาณ เป็นเมล็ดพืช, ตัณหา เป็นยางสำหรับหล่อเลี้ยงเชื้อชีวิตของพืชให้งอก. รูป เวทนา สัญญา สังขาร เปรียบเหมือนดิน นันทิราคะ เปรียบเหมือนน้ำ วิญญาณ เปรียบเหมือนส่วนของพืชที่งอกได้. จะเห็นได้ว่า วิญญาณ มีพัฒนาการได้หลายช่วงเวลา หลายคุณสมบัติ หลายสถานะ (มโน วิญญาณ จิต). ทำให้ยากแก่การมองเห็นตัวตนของมันได้ชัดเหมือนเซลล์มะเร็งที่กลายพันธุ์ตลอดเวลา จนแพทย์ไม่สามารถคิดค้นหายา ไปฆ่ามันได้ทันกาล. วิญญาณของสัตว์ทั้งหลาย มิได้อยู่โดดเดี่ยวอิสระ แต่มี อวิชชา และ ตัณหา ผูกติดไว้ด้วย และมี “เครื่องนำไปสู่ภพ” คือ ฉันทะ (ความพอใจ) ราคะ (ความกำหนัด) นันทิ (ความเพลิน) ตัณหา (ความทะยานอยาก) อุปายะ (กิเลสเป็นเหตุเข้าไปสู่ภพ) และ อุปาทาน (ความถือนั่นด้วยอำนาจกิเลส) เหมือนเป็น GPS นำทางให้ได้ภพใหม่. เครื่องนำไปสู่ภพ เหล่านี้ ส่งผลให้ เกิดธาตุ 3 ชนิด (เลว ปานกลาง ละเอียดย) ที่จะเป็นตัวสร้างภพต่อไป. ธาตุ 3 ชนิดนี้ คือ กามธาตุ (ธาตุชั้นเลว) เป็นตัวสร้าง กามภพ (ภพมนุษย์ และเทวดาชั้นกามภพ ถ้าเลวมากๆ อาจได้ภพนรก เปตวิสัย ไป

ด้วย), รูปธาตุ (ธาตุชั้นกลาง) เป็นตัวสร้าง รูปภพ (ภพเทวดาชั้นพรหมกายิกา), อรูปธาตุ (ธาตุชั้น
ประณีต หรือ ละเอียด) เป็นตัวสร้าง อรูปภพ (ภพของอรูปพรหมผู้มีอายุยาว).

(3) สัตว์เข้าไปยึดวิญญาณ จึงได้ชื่อว่า “สัตว์” และสัตว์ย่อมต้องอาศัยภพ ในการเกิด.

แท้จริงแล้ว วิญญาณ เป็นธัมมะธาตุอิสระ เช่นเดียวกับ อวิชชา สังขาร และเป็นคนละส่วนกับ
สัตว์ ตัวตน บุคคล. จิตไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา และไม่ใช่เป็นเรา เพราะถ้าจิตเป็นเรา เป็นของเรา และ
เป็นเรา, เราสามารถควบคุมให้มันทำอะไร หรือเป็นอะไรตามที่เรากำลังต้องการได้. อาการดื้อแพ่งของ
จิต เช่น ฟุ้งซ่าน โกรธ รำเอนอยาก เป็นผลพวงมาจากกระบวนการทำงานของ จิต มโน วิญญาณ
นั่นเอง. “ฉันทะ (ความพอใจ) ราคะ (ความกำหนัด) มานะ (ความเพ่ง) ตัณหา (ความอยาก) ไฉย
มีอยู่ใน รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ, เพราะการติดแล้ว ซ่องแล้วใน รูป ... เวทนา
... สัญญา ... สังขาร ... วิญญาณ นั้น เพราะฉะนั้น จึงเรียกว่า ‘สัตว์’ (ผู้ซึ่งติดในชั้นทั้ง 5) ดังนี้.”
(บาลี - ขนธ. ส. 17/232/367.)

สัตว์ทุกผู้ ย่อมต้องอาศัยภพในการเกิด หรือกล่าวว่า ภพ ก็คือ ภาวะของชีวิต โลกอันเป็นที่
อยู่ ภูมิ ระดับชีวิต จิตใจ ที่ดำรงอยู่ แบ่งออกเป็น 4 ตามระดับคุณภาพต่ำไปสูง คือ กามภพ รูปภพ
อรูปภพ และโลกุตระ. สัตว์จะได้ไปสู่ภพใด ขึ้นอยู่กับการสะสมพฤติกรรมซึ่งเรียกว่า “กรรม” ว่า
จะมีพลังลบ (กรรมดำ) หรือ พลังบวก (กรรมขาว). พลังลบ จะพาไปสู่ ภพนรก หรือ อบายภูมิ
(กามภพชั้นเลว) พลังบวก นำไปสู่ภพ มนุษย์ขึ้นไป (กามภพ ชั้นดี) พลังบวกที่สะอาด ก็จะได้ภพที่
สูงขึ้นไปจนถึง รูปภพ อรูปภพ และ โลกุตระ.

ตถาคต กล่าวไว้ว่า เหตุที่ทำให้ ชีวิตของสัตว์ทั้งหลาย เมื่อหลังการตาย ย่อมไปสู่สถานะหรือ
ภพภูมิ อบาย ทุกคติ วินิบาต นรก คือ ไม่ได้สติ ไม่ได้เลื่อมใส ในพระพุทธรเจ้า ... ในพระธรรม ... ใน
พระสงฆ์ ... ทศิล ... มิจฉาทิฏฐิ ... มิจฉาสังกัปปะ ... มิจฉาวาจา ... มิจฉากัมมันตะ ... มิจฉาอาชีวะ
... มิจฉาวายามะ ... มิจฉาสติ ... มิจฉาสมาธิ ... มิจฉาญาณะ ... มิจฉาวิมุตติ.⁸ หากมนุษย์ผู้ใด
ประพฤติปฏิบัติในสิ่งตรงกันข้ามข้างต้น, ชีวิตหลังการตาย ก็จะไปสู่สถานะหรือภพภูมิ มนุษย์โลก
สุคติโลกสวรรค์. มีข้อน่าสังเกตว่า สัตว์ผู้ไม่เคยได้ใกล้ศีลธรรม เช่น สัตว์เดรัจฉาน มนุษย์ปุถุชน
ย่อมไม่รู้ ไม่สนใจ ว่าชีวิตหลังการตายจะเป็นอย่างไร, เป็นเหตุให้เกิดการสะสม “พลังลบ” อย่าง
หลีกเลี่ยงไม่ได้, จึงเป็นธรรมดาอยู่เองที่สัตว์เหล่านั้น ย่อมต้องได้ผลแห่งพลังลบเหล่านั้น.

⁸ ครั้งนั้น อนาคตนิทานกฤตภูติ ป่วย พระสารีบุตร อัครสาวกของตถาคต ไปเยี่ยมและกล่าวหัวข้อธรรม โสดาปัตติยงค์ 4
จำแนกด้วยอาการ 10 ดู “คุณสมบัติพระโสดาบัน (นัยที่ 4).” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 2. [ซอฟต์แวร์]. E-
Tipitaka v3.0.6, หน้า 224 - 229. | บาลี - มหาวาร. ส. 19/479/1549.]

การตัดภพ ตัปชาติ เป็นการทำลายกองทุกข์แบบถอนราก, ตถาคต เป็นผู้ที่ทำให้สัตว์เหล่านั้น รู้ชัดใน ‘ที่ตั้งอยู่ของวิญญาณ’ (วิญญาณฐิติ) คือ “... รู้ชัดการเกิด (สมุทัย) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดความดับ (อัสถังคมะ) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดตรสอรรอย (อัสสาทะ) แห่งสิ่งนั้น รู้ชัดโทษต่ำทราม (อาทีนวะ) แห่งสิ่งนั้น และรู้ชัดอุบายเป็นเครื่องออก ไปพ้น (นิสสรณะ) แห่งสิ่งนั้น ...” เพื่อกำจัดกลุ่มก้อนของวิญญาณให้ กระจัดกระจายไป อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของสัตว์ทุกผู้ คือ นิพพาน.

5.2 กระบวนการปรุงแต่งสังขารทั้งหลาย

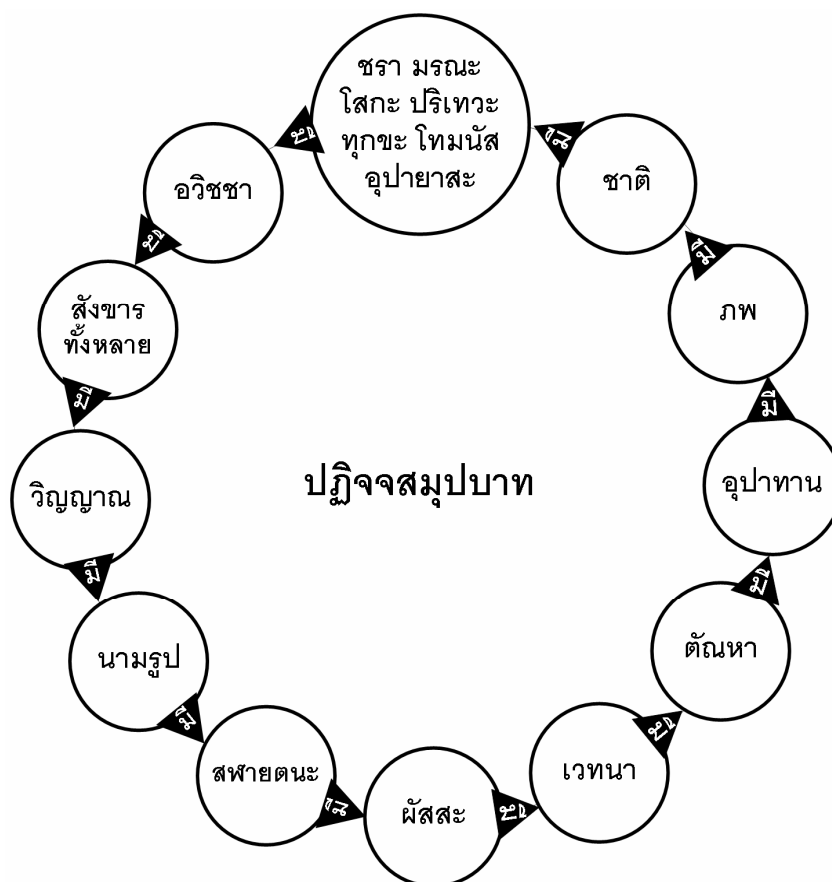
กระบวนการปรุงแต่งสังขารทั้งหลาย เป็นหลักทฤษฎีมูลฐาน ของการอุบัติเกิดของทุกสรรพสิ่ง ในเอกภพ. เริ่มต้นที่ อวิชชา สังขาร และวิญญาณ ในสายการเกิดของปัจจุสมุปบาท. จากนั้น วิญญาณ ก็จะพัฒนาคุณสมบัติต่อไป จนเป็นที่พอใจของ สัตว์ที่จะยึดเอาไว้ต่อภพ ต่อชาติ ของตนเองต่อไป. คำว่า สังขารทั้งหลาย หมายถึงส่วนที่เป็น กิริยา อาการ นามรูป ที่ถูกปรุงแต่งขึ้น เป็นวัตถุ ชีวิต สัตว์ มนุษย์ เทวดา ตลอดจน ระบบชีวิตที่มีจิตเป็นองค์ประกอบ. ส่วนคำว่า สังขาร หมายถึง กิริยา อาการ การปรุงแต่งเท่านั้น ไม่ว่าสิ่งที่ถูกปรุงแต่งนั้น จะเป็นวัตถุธาตุหรือเป็นจิตธาตุก็ตาม. กล่าว อีกนัยหนึ่งว่า สังขาร เป็นกิริยาการ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต ของทุกภวัคมะธาตุ.

5.2.1 อวิชชา สังขาร วิญญาณ

(1) อิทัปปัจจยตา-ปัจจุสมุปบาท ภูมิฐานของธรรมชาติ ที่ทำให้อวิชชา สังขาร วิญญาณ เป็นอิสระ.

พระโสดาบัน คือ ผู้เห็นชัดรายละเอียดในสิ่งต่อไปนี้. “เพราะมีอวิชชาเป็นปัจจัย จึงมีสังขารทั้งหลาย, เพราะมีสังขารเป็นปัจจัย จึงมีวิญญาณ, เพราะมีวิญญาณเป็นปัจจัย จึงมีนามรูป, เพราะมีนามรูปเป็นปัจจัย จึงมีสฬายตนะ, เพราะมีสฬายตนะเป็นปัจจัย จึงมีผัสสะ, เพราะมีผัสสะเป็นปัจจัย จึงมีเวทนา, เพราะมีเวทนาเป็นปัจจัย จึงมีตัณหา, เพราะมีตัณหาเป็นปัจจัย จึงมีอุปาทาน, เพราะมีอุปาทานเป็นปัจจัย จึงมีภพ, เพราะมีภพเป็นปัจจัย จึงมีชาติ, เพราะมีชาติเป็นปัจจัย ชรา มรณะ โสกะปริเทวะทุกขะโทมนัสอุปายาสทั้งหลาย จึงเกิดขึ้นครบถ้วน : ความเกิดขึ้นพร้อมแห่ง กองทุกข์ทั้งสี่นี้ ย่อมมีด้วยอาการอย่างนี้” (บาลี - นิทาน. ลั. 16/50/88.)

ปฏิจจสมุปบาท เป็นกระบวนการปรุงแต่งสังขารทั้งหลาย อธิบายได้ดังนี้.

ชรามรณะ – แก่ ตาย อันมีสาเหตุมาจากการมีอยู่ของวัตถุธาตุ และการเกิดของ ‘สัตว์ทั้งหลาย’ (สัตว์) เป็นภาวะ ความทุกข์ (ทนสภาพเดิมไม่ได้ของวัตถุ สัตว์ทั้งหลาย และรวมถึง ความทุกข์ทางใจ) ที่เห็นได้ไม่ยาก. ชรา หมายถึง ความแก่ เก่า คร่ำคร่า (ทั้งวัตถุธาตุ และสัตว์ทั้งหลาย) เช่น ถ้าเป็นมนุษย์ ก็จะมีฟันหลุด ผมหงอก หนังเหี่ยวเหี่ยว เป็นต้น. มรณะ หรือ ความตาย หมายถึง การแตกสลาย บอบสลาย การหายไป (ถ้าเป็นวัตถุธาตุ) การวายชีพ การตาย การทำกาละ การทอดทิ้งร้าง (ถ้าเป็นสัตว์ทั้งหลาย) สรุปคือ การแตกสลายของขันธ-5 นั้นเอง. ผลสืบเนื่องในลักษณะเดียวกัน คือ ความโศกเศร้า ความรำไรรำพัน ความไม่สบายกาย ความไม่สบายใจ ความคับแค้นใจทั้งหลาย.

ชาติ – การเกิดขึ้นของ ขันธ์-5 และอายตนะ (ส่วนของร่างกายรับสัมผัส สมอง และระบบประสาทการรับรู้ และรวมถึง จิตสังขาร กายสังขาร) ของสัตว์ทั้งหลาย. ชาติ หมายถึง การเกิด การกำเนิดด้วยวิธีใดวิธีหนึ่งใน 4 แบบ คือ เกิดในไข่ (อณฺทชะ) เกิดในครรภ์ (ชลพาชะ) เกิดในถ้ำโคล (สังเสทชะ) และการเกิดแบบผุดเกิด โดยไม่ต้องมีการสมสู่หรือมีพ่อแม่ (โอปปาติกะ). การเกิดขึ้น

ของสัตว์หรือสิ่งมีชีวิตไม่ว่าประเภทใด ย่อมต้องอาศัย ร่าง (body) ซึ่งเป็นส่วนประกอบของวัตถุธาตุ (ยกเว้น โอปปาติกะสัตว์). ดังนั้น คำว่าชาติ จึงหมายรวมถึง การประกอบเกิดใหม่ของธาตุต่างๆ ให้เป็นร่าง เพื่อให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตอาศัยต่อไป.

ภพ – สถานที่ซึ่งวิญญาณ ใช้ตั้งอาศัยเพื่อเกิดขึ้น (รูป เวทนา สัญญา สังขาร) และรวมถึงสถานที่เกิดของสัตว์ (สัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน เปตวิสัย มนุษย์ เทวดา). ภพมีคุณภาพ 3 ระดับ คือ กามภพ รูปภพ อรูปภพ. กามภพ คือ สถานที่ตั้งอาศัยของวัตถุธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม เพื่อให้สัตว์ไปเกิด, รูปภพ คือ สถานที่ตั้งอาศัยของจิตธาตุ เช่น เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ (รูปที่ละเอียดรูปที่เป็นจิต) เพื่อให้สัตว์ เช่น เทวดา สัตว์ในอบายภูมิ ไปเกิด, อรูปภพ คือ สถานที่เกิดของผู้ที่ไม่ต้องอาศัยรูปทั้งที่เป็นรูปกาย และรูปที่เป็นจิต. มนุษย์ เทวดา หรือ สัตว์นรก สัตว์เดรัจฉาน เปตวิสัย จะเลือกภพให้เหมาะสมกับการดำรงชีวิตของตน. ดังนั้น ภพจึงมี 2 สถานะ คือ สถานะทางจิตธาตุ เริ่มก่อเกิดตั้งแต่กระบวนการ จิต มโน วิญญาณ ทำงาน และ สถานะทางวัตถุธาตุ เริ่มเมื่อชาติกำเนิดของสัตว์เกิดขึ้น.

ในช่วงของ ภพ ชาติ ชรามรณะ, วิญญาณไม่ได้หายไปไหน และไม่ได้หมดไป วิญญาณดวงหนึ่งดับ อีกดวงก็เกิดต่อเนื่องไปเรื่อยๆ. ดุจเดียวกับแสง トラบใดที่ดาวฤกษ์มีอยู่ แหล่งกำเนิดแสงในเอกภพก็ยังคงให้กำเนิดแสงต่อไป ไม่สิ้นสุด. มนุษย์และสัตว์ รู้ว่าตนเอง เกิด แก่ ตาย สุข ทุกข์ ก็เพราะมีวิญญาณเป็นผู้บอก, วิญญาณกลับไม่รู้สึกว่าตัวมันเอง เกิด แก่ ตาย หรือ สุข ทุกข์.

อุปาทาน – คือการยึดมั่น 4 อย่าง คือ กามอุปาทาน ยึดมั่นในกาม หรือ ความอร่อย ความเพลิน. ทัศนูปาทาน ยึดมั่นในความคิดเห็นของตนว่าถูก ซึ่งอาจจะถูกหรือผิดก็ได้. สัมผัสอุปาทาน ยึดมั่นในข้อปฏิบัติทางกายและวาจาของตน (ศีลพรต ทั้งในส่วนที่ถูกและผิด). อัตตวาทุอุปาทาน ยึดมั่นในความเป็นตัวตน.

ตัณหา – ตัณหา มี 3 แบบ คือ กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา. กามตัณหา ความอยากในความอร่อย ความเพลิน ในรูปวัตถุ (รูปตัณหา) เสียง (สัทตตัณหา) กลิ่น (คันธตัณหา) รส เช่น อาหาร (รสตัณหา) การสัมผัสทางกาย (โผฏฐัพพตัณหา) และ อารมณ์ต่างๆ (ธัมมตัณหา). ภวตัณหา ความอยากมีอยากเป็น. วิภวตัณหา ความไม่อยากมีไม่อยากเป็น. ถ้าเปรียบเทียบ ตัณหา เหมือนแรงในกลศาสตร์, ตัณหา ก็เหมือนแรงโน้มถ่วง ที่ดึงดูดมวลเข้าสู่ศูนย์กลาง.

เวทนา – ความรู้สึกที่เกิดกับส่วนต่างๆ ของ อินทรีย์ทั้ง 6 มี 3 อารมณ์ คือ อารมณ์สุข อารมณ์ทุกข์ และ อารมณ์ไม่สุขไม่ทุกข์. เวทนาที่เกิดกับ อินทรีย์ทั้ง 6 คือ เวทนาที่เกิดจากการสัมผัสทางตา (จักขุสัมผัสสชาเวทนา) การสัมผัสทางหู (โสตสัมผัสสชาเวทนา) การสัมผัสทางกลิ่น (ฆานสัมผัสสชาเวทนา) การสัมผัสทางลิ้น (ชีวาสัมผัสสชาเวทนา) การสัมผัสทางกาย (กาย

สัมผัสสชาเวทนา) และ การสัมผัสทางใจ (มโนสัมผัสสชาเวทนา).

ผัสสะ – จุดเชื่อมต่อระหว่าง สิ่งที่เป็นรูปวัตถุ (อายตนะภายนอก) กับอวัยวะการรับรู้ของจิต (อายตนะภายใน) ที่เป็นคู่กัน (ถ้าผัสสะจะไม่เกิดผัสสะ) ประกอบด้วย คู่ของ รูป-ตา (จักขุสัมผัส) คู่ของ เสียง-หู (โสตสัมผัส) คู่ของ กลิ่น-จมูก (ฆานสัมผัส) คู่ของ รส-ลิ้น (ชีวาสัมผัส) คู่ของ สัมผัส-ผิวกาย (กายสัมผัส) และ คู่ของ อารมณ์-ใจ (มโนสัมผัส). ถ้าจะกล่าวว่า ผัสสะ ก็คือชนวน หรือสะพานเชื่อม ให้เกิดทุกข์ปัญหาทั้งปวง ก็คงไม่ผิด. แต่การไม่สร้างเหตุให้เกิดผัสสะ ก็ไม่ทำให้ การเกิดปัจจุสมุปบาทหยุดลง. เพราะถ้าผัสสะถูกตัดขาด แต่ยังปล่อยให้ปัจจัยอื่นๆ เช่น วิญญาณ เวทนา สฬายตนะ นามรูป ยังมีบทบาทอยู่ ผัสสะก็พร้อมจะถูกจุดขึ้นมาได้ตลอดเวลา.

สฬายตนะ – ขอบเขตหรือแดน ที่ทำให้เกิดผัสสะ (อธิบายแล้วใน ผัสสะ) คือ จักขุเวทนะ โสตเวทนะ ฆานเวทนะ ชีวาเวทนะ กายเวทนะ มโนเวทนะ.

นามรูป – รูปร่างที่แท้จริง (body) ของชั้น-5 แบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือส่วนที่เป็น ‘นาม’ (นามวัตถุ) ได้แก่ เวทนา สัญญา เจตนา ผัสสะ มนสิการ และส่วนที่เป็น ‘รูป’ (รูปวัตถุ) ได้แก่ มหาภูตรูป (ดิน น้ำ ไฟ ลม) รวมทั้ง สิ่งที่อาศัยอยู่ในมหาภูตรูปนั้นด้วย ซึ่งก็คือ สัตว์ และวิญญาณ. กล่าวอีกนัยหนึ่ง นามรูป ก็คือการแสดงอัตลักษณ์ของร่างกายและจิตใจ ของสัตว์ สิ่งมีชีวิตทุกชนิด นั่นเอง.

วิญญาณ – ธาตุรู้ หรือผู้รู้แจ้ง มีชื่อเรียกอื่นอีกว่า มโน จิต. กลุ่มของวิญญาณ มี 6 ชนิด คือ ผู้รู้ทางตา (จักขุวิญญาณ) ผู้รู้ทางหู (โสตวิญญาณ) ผู้รู้ทางจมูก (ฆานวิญญาณ) ผู้รู้ทางลิ้น (ชีวาวิญญาณ) ผู้รู้ทางกาย (กายวิญญาณ) ผู้รู้ทางใจ (มโนวิญญาณ).

แม้ว่าวิญญาณจะเป็นธาตุรู้ แต่ตัวมันเอง ‘ไม่รู้เรื่องอะไร’. มันแค่ทำหน้าที่ ชี้นำแสงหรือการส่องไฟ แล้วดับไป. จุดที่วิญญาณเข้าไปส่อง เรียกว่า ‘ที่ตั้งอาศัย’. ที่ตั้งอาศัยของวิญญาณ มี 4 อย่าง คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร. การเข้าไปตั้งอาศัยของวิญญาณ จะทำได้แค่คราวละ 1 อย่างเท่านั้น. วิญญาณ และ ที่ตั้งอาศัย มีจำนวนมากมายเป็นอนันต์ ทำให้พฤติกรรมของวิญญาณ ที่กระทำต่อที่ตั้งอาศัย เกิดขึ้นแบบต่อเนื่อง ดุจเดียวกับแสงไฟจากแหล่งกำเนิดแสง.

สังขารทั้งหลาย – การปรุงแต่งทางกาย (กายสังขาร) วาจา (วจีสังขาร) ใจ (จิตตสังขาร). สังขาร เป็นการปรุงแต่งที่ครอบคลุมไปถึงปัจจัยอื่นๆ เหมือนเป็นพื้นหลัง เหมือนเป็นโครงสร้าง การกำเนิดชีวิตของสัตว์ทุกผู้. เพราะถ้าไม่มีสังขาร สิ่งต่างๆ (สัตว์ ไม่รวมพืช) ก็ไม่อาจประกอบเป็น โครงสร้างของการมีชีวิตได้เลย. ดังนั้น สังขารทั้งหลาย จึงรวมชั้น-5 และอินทรี 6 ไว้ในนี้ด้วย.

อวิชชา – ความไม่รู้ คือไม่รู้ทั้งในวัตถุธาตุ จิตธาตุ เพราะส่วนหนึ่งตัวมันเองเป็นวัตถุธาตุ. ใน

ส่วนของวัตถุธาตุ ดิน น้ำ ไฟ ลม ตัวมันย่อม ‘ไม่รู้เรื่องอะไร’ (เพราะเหตุที่มันเป็นวัตถุ สสาร พลังงาน). ในส่วนของจิตธาตุ คือ ไม่รู้ใน อริยสัจ-4. อวิชชาในส่วนของวัตถุธาตุ มีอยู่เพราะคุณสมบัติทางฟิสิกส์ (สสาร พลังงาน ความโน้มถ่วง), อวิชชาในส่วนของจิตธาตุ มีอยู่เพราะมี นีวรณ เป็นอาหาร เหตุนี้จึงทำให้ อวิชชา เป็นส่วนหนึ่งของ อาสวะทั้งหลาย (กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชาสวะ) เพราะบริโภคอาหารแบบเดียวกัน.

ปัจจัยทุกข้อของปฏิจาสมุปบาท ดำรงอยู่ได้เพราะมี ‘อาหาร’ หล่อเลี้ยง. อาหารในที่นี้ ก็คือ เหตุปัจจัยการเกิดนั่นเอง. “... เรากล่าวว่า ภาวต้นหา ... อวิชชา ... นีวรณ ... เป็นธรรมชาติที่มีอาหาร หาใช้เป็นธรรมชาติที่ไม่มีอาหารไม่, เป็นคำที่ใครๆ ก็ควรกล่าวว่า ‘ภาวต้นหา ... อวิชชา ... นีวรณ ย่อมปรากฏ เพราะมีสิ่งนี้สิ่งนี้ เป็นปัจจัย’ (อิทัปปัจจยตา).”⁹ จากพุทธวจนบทนี้ กล่าวว่า ภาวต้นหา มี อวิชชา เป็นอาหาร, อวิชชา มี นีวรณ เป็นอาหาร, นีวรณ มี ทุจริตทาง กาย วาจา ใจ เป็นอาหาร ทุจริตทาง กาย วาจา ใจ มีการไม่สำรวมอินทรีย์ เป็นอาหาร.

อวิชชา สังขาร วิญญาณ จึงเป็นจุดเริ่มต้นของสรรพสิ่งในเอกภพ เหมือนการระเบิดของบิกแบง. หลังการเกิดขึ้นของอวิชชา ก็เกิดการวิวัฒน์ของเหตุปัจจัย มีการปรุงแต่งสังขาร และการเกิดขึ้นของวิญญาณ นามรูป สฬายตนะ ไปจนกระทั่งเกิดภพชาติ ของสิ่งมีชีวิตที่หลากหลาย. ดังนั้น การทำลายอวิชชา จึงไม่สามารถทำลายได้ทั้งหมด จะทำลายได้ เฉพาะในส่วนที่เป็นจิตธาตุเท่านั้น. การทำลายอวิชชา ทำได้ 2 วิธี คือ ด้วยวิถีทางสมณะ (เจโตวิมุตติ) และ ด้วยวิถีทางวิปัสสนา (ปัญญาวิมุตติ) (บาลี - ทุก. อ. 20/77-78/275.)

(2) สัมพัทธภาพของสังขารทั้งหลาย

ตถาคต ให้คำนิยามธัมมะธาตุที่มีในเอกภพ แตกต่างกันไปหลายชื่อ. เช่น สังขารทั้งหลาย (สพฺเพ สงขารา), ภูตรูป (ดิน น้ำ ไฟ ลม), ชันธ-5, เรียกว่า อินทรีย์ 6. นักวิทยาศาสตร์ รู้จักและยอมรับ เฉพาะวัตถุธาตุ (อนุภาค สสาร พลังงาน กาลอวกาศ). ทั้งหมดนี้เรียกว่า นามรูป รวมกันเป็นสังขารทั้งหลาย. เมื่อมอง สังขารทั้งหลาย ในทุกๆ มุมมอง ทำให้มันมีลักษณะและคุณสมบัติ ที่แตกต่างกันแบบสุดขั้ว. การเกิดขึ้น การดำรงอยู่ และการดับสลาย ของสังขารทั้งหลาย อยู่ภายใต้กรอบเวลา ที่แตกต่างกันมากมาย เทียบสัดส่วนกันไม่ได้เลย. เพราะมี สัมพัทธภาพกาลเวลาของผู้สังเกต เป็นเงื่อนไขสำคัญ. สัมพัทธภาพกาลเวลาของผู้สังเกต สามารถแบ่งออกได้เป็น 4 กาล คือ

9 “ปัจจัยแห่งภาวต้นหา.” อริยสัจจากพระโฆษฐี 1. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 313-314. | บาลี - จตุกก. อ. 21/13/10.

(2.1) สิ่งที่มีอายุสั้นกว่า หรือใกล้เคียงกับอายุของผู้สังเกต, ผู้สังเกต สามารถพิสูจน์การมีอยู่ของตัวตนของสิ่งนั้นๆ ได้ภายในขอบเขตอายุขัยของผู้สังเกต. (ผู้สังเกต ก.)

(2.2) สิ่งที่มีอายุใกล้เคียง หรือยาวกว่าอายุของผู้สังเกต อาจให้ผู้สังเกตอีกผู้หนึ่งรับช่วงต่อ ในการพิสูจน์การมีอยู่ของตัวตนของสิ่งนั้น เช่น ช้างเชือกหนึ่ง (ช้างอายุยาวกว่ามนุษย์). ช่วงอายุขัยของสิ่งที่มีอายุยาวกว่าผู้สังเกตคนหนึ่ง ไม่สามารถรอเวลาการดับสลายของสิ่งนั้นได้. เช่น ดาวฤกษ์ เทวดา (ผู้สังเกต ข.)

(2.3) ไม่ว่าสิ่งนั้น จะมีอายุยืนยาวกว่าหรือสั้นกว่าอายุของผู้สังเกต. แต่ผู้สังเกตอาจมองเห็นและยอมรับกฎธรรมชาติ ที่ว่า สังขารไม่เที่ยง เป็นทุกข์ ธรรมทั้งหลายไม่ใช่ตัวตน. ในมุมมองของผู้สังเกตข้อนี้ อาจสงสัยว่า ในเมื่อยังมีความเสื่อมต่อเนื่องอันยาวนาน ก็ยังนับว่ามันยังมีตัวตนอยู่ และถ้ามันดับสลายจริงๆ สิ่งนั้นจะมีสภาวะเป็นอย่างไร หรือเป็นอะไร แม้กระทั่งตัวผู้สังเกตเอง จะอยู่ในสถานะใด. (ผู้สังเกต ค.)

(2.4) ในที่สุด สังขารทั้งหลาย หรือสรรพสิ่ง ย่อมดับสลายไปทั้งหมด. แต่ในความรู้สึก และตัวตนของผู้สังเกตนั้นยังอยู่ เพียงแต่เปลี่ยนสถานะ จากความไม่เที่ยง ความเสื่อม และความไร้ตัวตนนั้น ไปเป็นอีกสิ่งหนึ่งที่ไม่ใช่เรา. ปรากฏการณ์ในข้อนี้ ตรงกับสิ่งที่ตถาคตเรียกว่า วิมุตติญาณทัสสนะ. (ผู้สังเกต ง.) ซึ่งเป็นการตัดเส้นทาง รอบการเกิดปรากฏของ กลไกชีวะ-จิต หรือ ันธ์-5 หรือ สังขารธรรม 6 ในที่สุด.

ธรรมมากมาย ที่ทับซ้อนอยู่ในแต่ละชั้น. เช่น รูปชั้น 5 มีความหมายครอบคลุมตั้งแต่ อวิชา อุปา หายรูป รูปธาตุ รูปธรรม รูปฌาน รูปพรหม รูปภพ รูปราคะ รูปสัญญา รูปสัญญาเจตนา และรวมไปถึง อรูป ในอีกหลายรูปแบบ. รูป ยังรวมถึง ลักษณะของธาตุทุกชนิด ที่มีคุณสมบัติต่าง ๆ ในทางฟิสิกส์ อีกด้วย. เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ก็มีนัยยะแบบเดียวกัน. ไม่ว่าข้อธรรมใดๆ ที่ตถาคต แสดง ขึ้นมา ล้วนแตกย่อยออกมาจากชั้น-5 ทั้งสิ้น, จะไม่มีธรรมะข้อใดเลย ที่ปราศจากชั้น-5.

การจำแนก ชั้น-5 ออกเป็น 3 สภาวะ ก็เพื่อชี้ให้เห็นว่า วิญญาณ เป็นอยู่อย่างไร มีความ พิเศษแตกต่างจาก ชั้นข้ออื่นอย่างไร. สภาวะ 3 ของชั้น คือ นานาภาวะ ได้แก่ภาวะของ รูป เวทนา สัญญา สังขาร (เฉพาะ 4 ชั้น), สรรพภาวะ คือรวมทั้งหมด รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ (ครบทั้ง 5 ชั้น), เอกภาวะ หมายถึง วิญญาณ (วิญญาณชั้น) ตัวเดียว.

ธรรมชาติอย่างหนึ่งของวิญญาณ คือ ผูกติดกับอารมณ์ - สกฺขโน (เช่น (1) จักขุวิญญาณ โสทวิญาณ ฆานวิญาณ ชิวหาวิญาณ กายวิญาณ มโนวิญาณ (กลุ่มของวิญญาณ) (2) จักขุเวทนะ โสทเวทนะ ฆานเวทนะ ชิวหาเวทนะ กายเวทนะ มโนเวทนะ (กลุ่มของสพเวทนะ) (3) จักขุสัมผัส โสทสัมผัส ฆานสัมผัส ชิวหาสัมผัส กายสัมผัส มโนสัมผัส (กลุ่มของสัมผัส) (4) จักขุสัมผัสสชาเวทนา โสทสัมผัสสชาเวทนา ฆานสัมผัสสชาเวทนา ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา กาย สัมผัสสชาเวทนา มโนสัมผัสสชาเวทนา (กลุ่มของเวทนา).

ขณะที่ วิญญาณสร้างข้อมูล, จะมีผู้ที่เฝ้ามองข้อมูลนั้นอยู่ (ผู้สังเกต) คือ สัตตา กับ วิมุตติ ญาณทัสสนะ. สองสิ่งนี้ รับรู้สิ่งที่เห็นนั้น ในความเป็นธาตุ เพื่อให้เกิดการจับต้องได้ (ทำนาม ให้ เป็นรูป), นั่นคือ จะมองชั้นทั้งห้าในความเป็นธาตุไปด้วย (รูปธาตุ เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขาร ธาตุ วิญญาณธาตุ). แต่ผู้สังเกตทั้งสอง มีเป้าหมายต่างกัน, สัตตา ต้องการครอบครองธาตุเหล่านั้น แต่วิมุตติญาณทัสสนะ ต้องการจับแยกธาตุเหล่านั้นออกจากกัน. การจับแยกธาตุเหล่านี้ ต้องใช้พลัง ปัญญาขั้นสูง (ปัญญาวิมุตติ). จึงมีเพียงวิมุตติญาณทัสสนะเท่านั้น ที่รู้ว่า วิญญาณธาตุ ดับไปแล้ว. ไม่มี วิญญาณชั้น ไม่ปรากฏ วิญญาณจิต ไม่มีวิญญาณหาร ที่จะปฏิจจกันเป็นปัจจัยให้เกิด นามรูป หรือ ภพ ชาติ อีกต่อไป. ดังนั้น ผู้ที่รู้จักธาตุแท้ของวิญญาณได้ที่สุด ก็คือ วิมุตติญาณทัสสนะ นั่นเอง. คือรู้ว่า วิญญาณธาตุ เป็นตัวตนของวิญญาณโดยแท้ วิญญาณชั้น จะปรากฏตัวก็ต่อเมื่อ มันเข้าไป ตั้งอาศัยอยู่ใน รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณหาร เป็นปัจจัยให้เกิด นามรูป, วิญญาณจิต คือ ภพภูมิอันเป็นที่ตั้งของวิญญาณ.

ธรรมชาติด้านกายภาพ ของ รูปชั้น คือ ย่อมสลาย (รูปปติ) เพราะอุณหภูมิเย็น-ร้อน เพราะ ความหิว-กระหาย เพราะการสัมผัสเสียดสี จากลม แดด ตลอดจนแมลง สัตว์ต่าง ๆ. ธรรมชาติของ เวทนาชั้น คือ ความรู้สึกได้ (เวทยติ) ซึ่งสุข ทุกข์ ไม่สุขไม่ทุกข์ ซึ่งเป็นการรับรู้เหตุการณ์ปัจจุบัน.

ธรรมชาติของ *สัญญาขันธ์* คือ ความหมายรู้ (สณฺหานาติ) ในสิ่งต่าง ๆ (และอื่น ๆ ว่าสิ่งนั้น สิ่งนี้) รวมทั้งการระลึกเหตุการณ์อดีตได้. ธรรมชาติของ *สังขารขันธ์* คือ การปรุงแต่ง (อภิสงฺขโรนติ) ปรุงแต่งรูปให้เป็นรูป ปรุงแต่งเวทนาให้เป็นเวทนา ปรุงแต่งสัญญาให้เป็นสัญญา ปรุงแต่งสังขารให้เป็นสังขาร และปรุงแต่งวิญญาณให้เป็นวิญญาณ. *สังขารขันธ์* ก็คือเหตุการณ์ในอนาคต ที่เกิดขึ้นต่อเนื่องจากพฤติการณ์การปรุงแต่งของ รูป เวทนา สัญญา นั้นเอง. ธรรมชาติของ *วิญญาณขันธ์* คือ การรู้แจ้ง (วิชานาติ) ในรสชาติต่าง ๆ (และอื่น ๆ ว่าสิ่งนั้น สิ่งนี้).^[10]

ขันธ์-5 จะดำรงอยู่ต่อไปได้ ต้องมีอาหารบริโภคร. อาหารของขันธ์-5 ได้แก่ อาหาร 4 อย่าง (บาลี - ม. 12/85/110.) คือ *กพพีการาหาร* อาหารที่กินได้ทางปาก หยาบบ้าง ละเอียดบ้าง ใช้เลี้ยงกายของรูปขันธ์. *ผัสสาหาร* อาหารคือผัสสะ. ขันธ์ทั้งห้า จะปรากฏตัวตนก็ต่อเมื่อมี ผัสสะ, เหมือนแสง (วิญญาณ) ‘กระทบ’ นาก (รูป เวทนา สัญญา สังขาร) ถ้ามีแสง และมีนาก แต่ไม่กระทบกัน ทุกอย่างก็มีมติสนิท. *มโนสฺสฺยเจตนาหาร* อาหารที่เป็นเจตนาทางใจ (เจตนา มนสิการ). *วิญญาณาหาร* อาหารคือวิญญาณ ในขันธ์ทั้งห้า ถ้าปราศจากวิญญาณ ขันธ์ที่เหลือก็จะไร้ประโยชน์ กลายเป็นวัตถุธาตุและจิตธาตุที่โดดเดี่ยว รอการเสื่อมสลายตามกาลเวลา.

เมื่อขันธ์-5 ได้อาหารหล่อเลี้ยง จึงเป็นเหตุให้ภพ ชาติ เกิดขึ้น, ในขณะเดียวกัน การตั้งอยู่ของ ภพ และ ชาติ ย่อมต้องอาศัยขันธ์ทั้งห้าเช่นกัน ดุจเหรียญหนึ่งย่อมมีสองด้านเสมอ.

บุญชน ‘ยึด’ กาย ขันธ์ รูป วัตถุ เป็น นาย ของตัวเอง.
 อริยชน (โสตาบัน สกทาคามี อนาคามี) ‘ใช้’ กาย ขันธ์ รูป วัตถุ
 เป็น สะพาน ข้ามวัฏฏสงสาร.
 เสขะบุคคล (พระอรหันต์) ‘เลี้ยง’ กาย ขันธ์ รูป วัตถุ
 เป็น เครื่องมือ สร้างกุศล.

(2) การจัดการกับระบบขันธ์-5 ที่ขวางกั้น นิพพาน

การเกิดขึ้นของ ภพ ชาติ ทางร่างกาย เป็นผลมาจากอดีต ที่สัตว์นั้นได้กระทำไว้ ส่วน ภพ ชาติ ทางจิต เป็นผลมาจากการกระทำ (กรรม) ทั้งอดีตและปัจจุบัน แล้วสะสมเป็น “เหตุการณ์” ใน

¹⁰ “ย่อมยุบ ย่อมไม่ก่อ ย่อมขวางกั้น ย่อมไม่ถือเอา ซึ่ง... ขันธ์ 5.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 8. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 100. | บาลี - ขนธ. ส. 17/105/158.

อนาคต ซึ่งเรียกว่า วิบาก หรือ ผลแห่งกรรม. เนื่องจาก การมีอยู่ของชั้น-5 มีความต่อเนื่องกันทั้ง 3 กาล (อดีต ปัจจุบัน อนาคต). ถ้าสัตว์ผู้นั้น ยังไม่ตัดรอบการเกิด ย่อมพาวงจรชีวิตดำเนินต่อไปบน สายพานของสังสารวัฏ อิทัปปยตา ปฏิจสุมุปาต. ปัญหาใหญ่สำหรับการจัดการชั้น-5 คือ สัตว์ ทุกผู้ย่อมต้องอาศัยชั้น-5 ในการดำเนินชีวิต. ถ้าเช่นนั้น ชั้น-5 ก็เป็นอุปสรรคในการบรรลุธรรม เช่นนั้นหรือ? อันเนื่องมาจาก ชั้น-5 เป็นทั้งตัวต้นเหตุ และเป็นผลสืบเนื่อง ของ ภพ ชาติ.

ประเด็นนี้ มีความสำคัญยิ่ง สำหรับผู้ศึกษาแนวทางพุทธศาสนา. ผู้ศึกษา จำเป็นจะต้อง วิเคราะห์ให้ชัดเจนว่า ในระบบของชั้น-5 ประกอบด้วยอะไรบ้าง เพื่อจะได้แยกส่วนได้ถูกต้องว่า ส่วนใดของระบบ ที่ต้องจัดการ และส่วนใดที่ไม่ต้องเข้าไปยุ่งเกี่ยว.

ระบบชั้น-5 มี 3 องค์ประกอบ คือ (1) **อุปกรณ์รับข้อมูล** (อายตนะภายใน – internal sense-fields) มี 6 ช่องทาง คือ ตา หู จมูก ลิ้น ผิวกาย ใจ. ทั้งหกช่องทางนี้ ย่อมต้องอาศัย รูป ชั้น-5 ในการตั้งอยู่อาศัย (2) **วัตถุที่เป็นข้อมูลนำเข้า** (อายตนะภายนอก) มี 6 ชนิด และสอดคล้อง (เข้าคู่กัน) กับ อุปกรณ์รับข้อมูล คือ รูป เสียง กลิ่น รส การสัมผัส อารมณ์ วัตถุทั้งหกชนิดนี้ ย่อม ต้องอาศัย สัญญาชั้น-5 ในการตั้งอยู่อาศัย (3) **ตัวขับเคลื่อน** คือ “**วิญญาณ**” วิญญาณ ย่อมต้อง กาศัย รูปชั้น-5 เวทนาชั้น-5 สัญญาชั้น-5 และสังขารชั้น-5 ในการปรุงแต่ง สร้างข้อมูล หรือปรุงแต่งตัว มันเองให้เป็น จิต ในรูปแบบต่าง ๆ. [ดู กระบวนการ จิต มโน วิญญาณ ประกอบด้วย] องค์ประกอบ ทั้ง 3 นี้ จะขาดข้อใดข้อหนึ่งไปไม่ได้. ในองค์ประกอบทั้ง 3 จะมีเชื้อเพลิง หรืออาหาร คอยหล่อ เลี้ยงระบบชั้น-5 ให้ดำเนินต่อไป ได้แก่ **ฉันทะ** (ความพอใจ) **ฉันทิ** (ความเพียร) **ราคะ** (ความ กำหนัด) **ตัณหา** (ความอยาก). ฉันทะ ฉันทิ ราคะ ตัณหา มีคุณสมบัติร่วมอย่างหนึ่ง คือ “**รส อร่อย**” (อัสสาทะ) ในขณะเดียวกัน มันก็ให้โทษภัย (อาทีนวะ) ซ่อนแฝงอยู่.

การเกิดขึ้นของภพ ชาติ เริ่ม ณ จุดนี้, จุดที่สัตว์ (สัตว์ตา) เข้าไปยึดครองชั้น-5 ทั้งระบบ แล้ว ใช้ชั้น-5 เป็นเครื่องมือสร้าง กรรม ที่เป็นทั้งกุศล (ดี) และอกุศล (เลว). **รสอร่อย** ที่สัตว์ได้รับจาก เชื้อเพลิงหรืออาหาร (ฉันทะ ฉันทิ ราคะ ตัณหา) จะทำให้สัตว์ผู้นั้น หลงยึดชั้น-5 ต่อไปจนกระทั่ง ชั้น-5 ชุदनนั้นหมดสภาพ (ตาย) แล้วก็ไปแสวงหาชั้น-5 ชุติใหม่ต่อไป. การเปลี่ยนชุดของชั้น-5 แต่ละรอบ ก็คือการสร้างภพ สร้างชาติให้แก่สัตว์ผู้นั้น ไม่รู้จบสิ้น. การติดในรสอร่อยของ ฉันทะ ฉันทิ ราคะ ตัณหา นี้เอง ทำให้สัตว์มองไม่เห็นวิถีตัดรอบการเกิดภพ ชาติ อันเป็นต้นเหตุที่แท้จริงของ ความทุกข์. สัตว์บางผู้ เมื่อประสบความทุกข์ก็มองหาวิถีทางที่จะไปให้พ้น ๆ, สัตว์บางผู้ก็เลือกวิถี ทาง ตอบสนองความต้องการในรสอร่อย (กามสุขัลลิกานุโยค) สัตว์บางผู้ก็เลือกวิถีทางทรมาณ ร่างกายชั้น-5 ของตน (อตตกิลมถานุโยค) เพราะต้องการให้จิต เกิดการเซ็ดหลาบในการยึดครอง ชั้น-5. ซึ่งทั้งสองวิถีทางนั้น ไม่ได้ช่วยให้พ้นทุกข์ได้เลย. แต่มีสัตว์บางผู้ พบวิถีทางที่ถูกต้อง เพราะได้ พังธรรมอันเป็นสัมมาอริยมรรค (วิถีทางสายกลาง) ได้แก่ อริยสัจสี่ และเข้าถึงทางหลุดพ้น ด้วย

หลัก อิทัปปัจจยตา-ปฏิจจสมุปบาท-อริยสัจสี่.

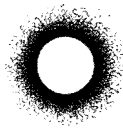
สัตว์ผู้เข้าถึงทางหลุดพ้นข้างต้น ย่อมมองเห็นโทษภัย ของการติดยึดชั้น-5. จึงเร่งฝึกฝนจิตของตนเอง รักษาศีล ทำสมาธิ และวิปัสสนา ให้รู้ชัดตามความเป็นจริง ซึ่งการเกิด (สมุทัย) การดับ (อตัณหะ) รสอร่อย (อัสสาทะ) โทษอันต่ำทราม (อาทีนวะ) และเห็นอุปายอันเป็นเครื่องนำพาออกไปให้พ้น จากการสังสติดของวิญญาน (วิญญานลลิต) จากการยึดมั่นยินดีในชั้น-5. ในที่สุดสัตว์ผู้นั้นก็รู้เท่ากัน ธาตุแท้ของวิญญาน, สามารถจับแยกวิญญานออกจาก รูปธาตุ เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ ที่สัตว์นั้นยึดครองอยู่, เป็นการยุติบทบาทของวิญญาน, ปลอ่ยให้มันเกิด-ดับ หรือส่องไฟ ไปตามประสาของมัน. โดยที่ สัตว์นั้นจะไม่หลงไปยึดครอง แสดงความเป็นเจ้าของชั้นธาตุที่ตนสิงสถิตอยู่. เมื่อถึงขั้นนี้ สัตว์นั้นก็จะเลื่อนฐานะไปเป็น ผู้บริสุทธิ์ เรียกว่า วิมุตติญาณทัสสนะธาตุ เป็นอันจบกิจของการสร้างภาพ สร้างชาติ ไว้เพียงเท่านี้.

“... ครั้นจิตตั้งมั่น บริสุทธิ์ ผ่องใส ไม่มีกิเลส ปราศจากอุปกิเลส เป็นธรรมชาติอันอ่อนโยน ควรแก่การงาน ตั้งอยู่ได้ ถึงความไม่หวั่นไหวเช่นนี้แล้ว ก็โน้มจิตไปเฉพาะต่อ อาสวกขยญาณ. เธอย่อมรู้ชัดตามที่เป็นจริงว่านี่ทุกข์, นี่เหตุให้เกิดทุกข์, นี่ความดับไม่เหลือแห่งทุกข์, นี่ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์. และย่อมรู้ชัดตามที่เป็นจริงว่า เหล่านี้อาสวะ, นี่เหตุให้เกิดอาสวะ, นี่ความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ, นี่ข้อปฏิบัติให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งอาสวะ, เมื่อรู้้อย่างนี้ เห็นอยู่อย่างนี้ จิตก็หลุดพ้นจากกามาสวะ, ภาวาสวะ, และอวิชชาสวะ. ครั้นจิตหลุดพ้นแล้ว ก็เกิดญาณว่าหลุดพ้นแล้ว. เธอย่อมรู้ชัดว่า ‘ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำสำเร็จแล้ว กิจอื่นที่จะต้องทำเพื่อความเป็นอย่างนี้มีได้มีอีก’. ดังนี้.” (ขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์. หน้า 245. [ซอฟต์แวร์: E-Tipitaka v3.0.6])

(3) ธาตุชั้น ที่สะอาดปราศจาก การปนเปื้อนของฉันทะ ราคะ มานะ ตัณหา.

วิญญานชั้น เป็นผู้มีบทบาทมากที่สุดในการจัดการอีก 4 ชั้น ที่เหลือ “... ภิกษุทั้งหลาย ! วิญญานซึ่งเข้าถือเอา รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญานที่มี รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร เป็นอารมณ์, มี รูป ... เวทนา ... สัญญา ... สังขาร เป็นที่ตั้งอาศัย, มี มานะเป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้...” (บาลี - ขนธ. ส. 17/66/105.) กล่าวได้ว่า วิญญานชั้น ปฏิบัติการเชิงรุก ส่วนอีก 4 ชั้น ปฏิบัติการเชิงรับ ส่วนผู้เก็บเกี่ยวผลที่เกิดจากปฏิบัติการเชิงรุก เชิงรับ คือ สัตตา.

เมื่อวาง ของหนัก จะพบ ความเบา
 เมื่อวาง ความเบา จะพบ ความว่าง
 เมื่อวาง ความว่าง จะพบ ‘สิ่งสิ่งหนึ่ง’,
 ซึ่ง สิ่งสิ่งนั้น มีอยู่, คือ เป็นสิ่งซึ่งในนั้น ไม่มีดิน ไม่มีน้ำ ไม่มีไฟ
 ไม่มีลม, ไม่มีควมยาว ความสั้น ความเล็ก ความใหญ่ (ไม่มีวัตถุ
 มิติ), ความงาม ความไม่งาม (ไม่มีอารมณ์มิติ),
 ไม่มีนามรูป ไม่มีวิญญาณ, ไม่มีโลหะ โต๊ะ โหมะ.
 ไม่มีการมา ไม่มีการไป ไม่มีการหยุด ไม่มีการจุติ (ตาย) ไม่มีการ
 เกิด (อชาตัง - น อุปปาโท ปัญญาติ) ไม่มีการเสื่อม (น วโย
 ปัญญาติ) ไม่มีการตั้งอยู่ (น จิตตัสสะ อัญญัตตัง ปัญญาติ)
 ไม่ได้เป็นไป (อภูตัง) ไม่ได้ถูกอะไรทำ (อกตัง) ไม่ได้ถูกอะไรปรุง
 แต่ง (อสังขตัง) ไม่ใช่อารมณ์. และ สิ่งสิ่งนั้น ไม่ใช่ของเรา (เนตัง
 มะมะ) ไม่ใช่เป็นเรา (เนโสหัมสมิ) ไม่ใช่ตัวตนของเรา (น เมโส
 อัตตา).

ฉันทะ รากะ นันทิ ตัณหา เป็นธรรมฝ่ายอกุศล เป็นเครื่องนำไปสู่ภพ “... ฉันทะ (ความพอใจ)
 กิดี, รากะ (ความกำหนด) กิดี, นันทิ (ความเพลิน) กิดี, ตัณหา (ความทะยานอยาก) กิดี, อุปายะ
 (กิเลสเป็นเหตุเข้าไปสู่ภพ) และ อุปาทาน (ความถือมั่นด้วยอำนาจกิเลส) อันเป็นเครื่องตั้งทับ
 เครื่องเข้าไปอาศัย และเครื่องนอนเนื่องแห่งจิตกิดี ใดๆ ในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร
 ทั้งหลาย และในวิญญาณ. กิเลสเหล่านี้ นี้เราเรียกว่า ‘เครื่องนำไปสู่ภพ’ ...” (บาลี - ขนธ. ส.
 17/233/368.43.)

แต่ถ้าวิญญาณ ถูกถอดออกจาก ระบบการจัดการชั้น-5 จะทำให้ รูปธาตุ เวทนาธาตุ สัญญา
 ธาตุ และ สังขารธาตุ กลายเป็นของเก่าเก็บในพิพิภภัณฑ์ หรือไม่ก็เป็นสัตว์ที่ถูกสตัฟไว้ หรือไม่ก็
 เป็นหุ่นยนต์แม่บ้าน (แทนที่จะเป็นหุ่นยนต์นักรบ). กล่าวคือธาตุชั้นทั้ง 4 (ที่สะอาด ไร้การปนเปื้อน
 ของฉันทะ รากะ นันทิ ตัณหา) จะถูกเปลี่ยนสถานะ จากที่เคยเป็นทาส เป็นเครื่องมือของวิญญาณ
 มาเป็นผู้รับใช้ วิมุติญาณทัสสนะ แทน. ถึงตอนนี้ วิมุติญาณทัสสนะชั้น 5 จะปรากฏขึ้นมา จัดการ
 ชั้นธาตุทั้ง 4 เหมือนเป็นของเก่าเก็บในพิพิภภัณฑ์ หรือเป็นสัตว์สตัฟไว้ หรือ เป็นหุ่นยนต์แม่บ้าน ที่
 คอยให้บริการแก่ ผู้ที่ครอบครองสิทธิ์ต่อจาก สัตตา (วิมุติญาณทัสสนะชั้น 5). และหลังจากนั้น ชั้น
 ธาตุทั้ง 4 ก็จะไม่เสื่อมสลายไป ไม่สามารถนำกลับไปใช้ได้อีก ถือเป็นการจบภารกิจภพชาติ สุดท้าย

ของ ชันธ-5 นั้นเอง.

นี่คือการอุปมาให้เห็น ภาวะของพระอรหันต์ ที่ได้บรรลุนิพพานแล้วก่อนตาย ซึ่งยังต้องบริหาร ชันธที่เหลืออยู่ต่อไป จนกว่าจะสิ้นอายุขัย หรือปรินิพพาน. และหลังปรินิพพานแล้ว (ตายทั้งจิต ตายทั้งร่างกาย) ทุกอย่างก็จบภพ ลินชาติเพียงเท่านี้.

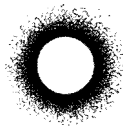
คุณสมบัติและอาการ ของชันธ-5, จากหลักการที่ว่า ‘เมื่อมี อาการ, จึงปรากฏ คุณสมบัติ’. การปรากฏของ วิมุตติญาณทัสสะธาตุ ในผู้ใด ก็คือการบรรลุนิพพาน หรือการหลุดพ้นของผู้นั้นแล้ว. เป็นการหลุดพ้นที่เกิดจาก การดับชันธ-5 ส่วนที่เป็นจิตธาตุ, นี้เรียกว่า การดับหรือการทำลาย อาการ มิใช่การดับหรือทำลาย คุณสมบัติ. พระอรหันต์ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท. ได้แก่ พระอรหันต์ ที่มีการดับกิเลสแล้ว คือ วิมุตติญาณชันธ ดับไป แต่ได้ วิมุตติญาณทัสสะชันธ มาแทน แต่ยังมีชันธ-5 เหลืออยู่ และเป็นชันธธาตุที่สะอาด เรียกว่า สอุปาทิเสสนิพพาน (เสขะบุคคล). พระอรหันต์ที่มีการดับกิเลสไปด้วย และดับ ชันธ-5 ไปด้วย เรียกว่า อนุปาทิเสสนิพพาน (อเสขะบุคคล) ได้แก่ พระสกทาคามี พระอนาคามี ที่เกิดในภพภูมิเทวตา มิใช่ภพภูมิมนุษย์. เพราะภพภูมิเทวตา ไม่ต้องอาศัย ร่างที่เป็น รูปชันธ และวิมุตติญาณชันธ ที่ถูกทำลายไป จะแปรสภาพไปเป็น วิมุตติญาณธาตุแทน.

การปรากฏของ วิมุตติญาณทัสสะชันธ เป็นเรื่องที่ทำไดยาก เพราะการจับแยก ชันธ-5 ออกจาก ฉันทะ ราคะ มัถิ ตัณหา ต้องอาศัยอุตสาหะ และทวนกระแสอย่างอุกฤติ. ‘ช่องว่าง’ (สุญญตา) ที่เกิดจากการจับแยกชันธ-5 ออกจาก ฉันทะ ราคะ มัถิ ตัณหา นั้น, เป็นผลมาจากการปฏิบัติ ตามแนวทางที่ถูกต้อง (สัมมาอริยมรรค). ตถาคต กล่าวไว้หลายหมวด เช่น อินทริยสังวร ศีล สัมมาสมาธิ ยถาภูตญาณทัสสะ นิพพิทา วิราคะ วิมุตติญาณทัสสะ. (บาลี - จก. อ. 22/402 /321.) ศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ วิมุตติญาณทัสสะ. (บาลี - สค. ส. 15/143/405.) และ สิล ชันธ สมาธิชันธ ปัญญาชันธ วิมุตติชันธ วิมุตติญาณทัสสะชันธ (บาลี พระพุทธภาษิต - มหาวาร. ส. 19/216/736.)

บทบาทในฐานะธาตุรู้ของวิมุตติญาณ จะรู้เฉพาะเหตุการณ์ ที่มันเข้าไปตั้งอาศัยอยู่เท่านั้น คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร. ถ้ามีการถอดวิมุตติญาณ ออกจากระบบชันธ-5 ก็คงไม่มีผู้รู้ต่อไป เพราะ “ผู้รู้” ตายแล้ว จะหาผู้สืบทอดต่อก็ไม่มี. นี่คือนิยามสูงสุด ของศาสนาในระบบเทวนิยม ที่ต้องทำให้วิมุตติญาณ เป็นสิ่งเที่ยงแท้ ไม่มีวันตาย. เพราะถ้าพระเจ้าตาย ทุกอย่างก็จบสิ้น. แต่ในระบบอเทวนิยม กลับคิดไปไกลกว่านั้นว่า วิมุตติญาณ ทำให้ตายได้, ผู้ที่รู้วิมุตติญาณดับสนิท (ตาย) แล้วรอบเกิดใหม่ของวิมุตติญาณถูกกำจัดแล้ว ก็คือ วิมุตติญาณทัสสะ นั่นเอง. นั่นเท่ากับว่า วิมุตติญาณ เป็นผู้สร้าง ‘ความรู้สึก’ แต่ วิมุตติญาณทัสสะ เป็นผู้สร้าง ‘ความจริง’.

“... ถ้าราคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิมุตติญาณธาตุ เป็นสิ่งที่

ภิกษุจะได้แล้ว. เพราะละระคะได้ อารมณ์สำหรับวิญญานก็ขาดลง ที่ตั้งของวิญญานก็ไม่มี. วิญญานอันไม่มีที่ตั้งนั้นก็ไม่งอกงาม หลุดพ้นไปเพราะไม่ถูกปรุงแต่ง.” (บาลี - ขนธ. ส. 17/66/105.)

5.3 การหลุดพ้น การบรรลุนิพพาน

5.3.1 ลำดับการบรรลุนิพพาน

(1) เหตุที่ทำให้เกิดการหลุดพ้น เพราะ ‘ไม่เข้าไปหา’.¹¹⁾

“ผู้เข้าไปหา เป็นผู้ไม่หลุดพ้น ผู้ไม่เข้าไปหา เป็นผู้หลุดพ้น. ... วิญญาน ซึ่งเข้าถึงเอา ‘รูป’* ตั้งอยู่ ก็ตั้งอยู่ได้, เป็นวิญญาน ที่มี ‘รูป’* เป็นอารมณ์, มี ‘รูป’* เป็นที่ตั้งอาศัย มี นันทิ เป็นที่เข้าไปส่องเสพ ก็ถึงความเจริญ งอกงาม ไพบูลย์ได้. ... [*ประโยคนี้ คำว่า ‘รูป’ จะถูกแทนที่ด้วย เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาน]

ผู้ใดจะพึงกล่าวอย่างนี้ว่า ‘เราจักบัญญัติ ซึ่งการมา การไป การจุติ การอุปบัติ ความเจริญ ความงอกงาม และความไพบูลย์ของวิญญาน โดยเว้นจากรูป เว้นจากเวทนา เว้นจากสัญญา และ เว้นจากสังขาร’ ดังนี้, นี่ไม่ใช่ฐานะที่จักมีได้เลย. ... ถ้าวราคะในรูปธาตุ ในเวทนาธาตุ ในสัญญาธาตุ ในสังขารธาตุ ในวิญญานธาตุ เป็นสิ่งที่ภิกษุจะได้แล้ว ... อารมณ์สำหรับวิญญาน ก็ขาดลง, ที่ตั้งของวิญญาน ก็ไม่มี, วิญญานอันไม่มีที่ตั้งนั้น ก็ไม่งอกงาม, หลุดพ้นไป เพราะไม่ถูกปรุงแต่ง, เพราะหลุดพ้นไป ก็ตั้งมั่น, เพราะตั้งมั่น ก็ยินดีในตนเอง, เพราะยินดีในตนเอง ก็ไม่หวั่นไหว, เมื่อไม่หวั่นไหว ก็ปริณิพพานเฉพาะตน. ...”

“... ความยึดมั่นอุปคัลอย่างแรงกล้าย่อมไม่มี. เมื่อความยึดมั่นอุปคัลอย่างแรงกล้าไม่มี, จิต ย่อมจางคลายกำหนดในรูป ในเวทนา ในสัญญา ในสังขาร ในวิญญาน. ย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งหลาย เพราะไม่มีความยึดมั่นถือมั่น. เพราะจิตหลุดพ้นแล้ว จิตจึงดำรงอยู่. เพราะเป็นจิตที่ดำรงอยู่ จิตจึงยินดีร่าเริงด้วยดี. เพราะเป็นจิตที่ยินดีร่าเริงด้วยดี จิตจึงไม่หวาดสะดุ้ง. เมื่อไม่หวาดสะดุ้ง ย่อมปริณิพพานเฉพาะตน นั้นเทียว. ...” (บาลี - ขนธ. ส. 17/57/93.)

ข้อนี้อธิบายเพิ่มเติมได้ว่า “ผู้เข้าไปหา” หมายถึง “สัตตา” เข้าไปหาอะไร? เข้าไปหา วิญญาน และอาการของวิญญาน. “ผู้ไม่เข้าไปหา” หมายถึง “วิมุตติญาณทัสสนะ” เข้าไปหาอะไร? เข้าไปหา

¹¹ “ผู้ไม่เข้าไปหา ย่อมหลุดพ้น.” พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 1. [ซอฟต์แวร์]. E-Tipitaka v3.0.6, หน้า 47-49. | บาลี - ขนธ. ส. 17/66/105.

วิญญาณ และอาการของวิญญาณ. การมา การไป หมายถึง การปรากฏขึ้น และการดับไปของ วิญญาณ และอาการของวิญญาณ. วิญญาณ ย่อมต้องอาศัย รูป เวทนา สัญญา สังขาร เพื่อแสดง อาการของมัน. อาการของวิญญาณ จะแสดงให้เห็นในคุณสมบัติ รูปธาตุ เวทนาธาตุ สัญญาธาตุ สังขารธาตุ ที่สัตว์นั้น จับต้องได้.

(2) ลำดับการหลุดพ้นจาก นันทิ รากะ เพราะเห็นความไม่เที่ยง (อนิจจตา).

“ภิกษุเห็น ‘จักขุ’* ซึ่งไม่เที่ยงนั้นแหละ ว่าไม่เที่ยง, ทิฐิของเธอนั้น เป็นสัมมาทิฐิ. เมื่อเห็น อยู่ด้วยสัมมาทิฐิ ย่อมเบื่อหน่าย. เพราะความสิ้นไปแห่งนันทิ ย่อมมีความสิ้นไปแห่งรากะ. เพราะ ความสิ้นไปแห่งรากะ ย่อมมีความสิ้นไปแห่งนันทิ. เพราะความสิ้นไปแห่งนันทิและรากะ ก็กล่าวได้ ว่า จิตหลุดพ้นแล้วด้วยดี ดังนี้.” (บาลี - สฬา. ส. 18/179/245-247.) [*ประโยคนี้ คำว่า ‘จักขุ’ จะถูกแทนที่ด้วยชุดคำ อินทรี-6 คือ จักขุ โสตะ ชานะ ชิวหา กายะ มนะ, รูป เสียง กลิ่น รส โผฏฐัพพะ ธรรมารมณ์]

(3) ลำดับการหลุดพ้นจาก ชันธ-5 เพราะเห็นความไม่มีตัวตน (อนัตตา).

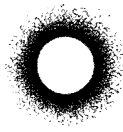
“รูป* เป็นสิ่งที่ไม่เที่ยง, สิ่งใดไม่เที่ยง สิ่งนั้น เป็นทุกข์, สิ่งใดเป็นทุกข์ สิ่งนั้น เป็นอนัตตา, สิ่ง ใดเป็นอนัตตา สิ่งนั้น นั้นไม่ใช่ของเรา (เนต มม) นั้นไม่ใช่เป็นเรา (เนโสหฺมสมฺมิ) นั้นไม่ใช่เป็นตัวตน ของเรา (น เมโส อตฺตา). เธอทั้งหลาย พึงเห็นข้อนี้ ด้วยปัญญาโดยชอบ ตรงตามที่เป็นจริงอย่างนี้ ด้วยประการดังนี้.” (บาลี - ขนธ. ส. 17/57/93., ขนธ. ส. 17/64/104.) [*ประโยคนี้ คำว่า ‘รูป’ จะถูกแทนที่ด้วย เวทนา สัญญา สังขาร และวิญญาณ]

(4) เป็นผู้หลุดพ้นจากปฏิจจสมุปบาท ในปัจจุบัน เพราะเห็นความเบื่อหน่าย คลายกำหนด.

“ถ้าภิกษุเป็นผู้หลุดพ้นแล้ว เพราะความเบื่อหน่าย เพราะความคลายกำหนด เพราะความดับ ไม่เหลือ แห่งขรา และ มรณะ* ด้วยความเป็นผู้ไม่ยึดมั่น ถือมั่น อยู่แล้วไซ้, ก็เป็นการสมควร เพื่อ จะเรียกภิกษุนั้นว่า ‘ผู้บรรลุล่วงซึ่งนิพพานในทิวฐธรรม’ ดังนี้.” (บาลี - นิทาน. ส. 16/22/46., สฬา. ส. 18/179/245.) [*ประโยคนี้ คำว่า ‘ขรา มรณะ’ จะถูกแทนที่ด้วย ปัจจัยการเกิด ปฏิจจ- สมุปบาท คือ ชาติ ภพ อุปาทาน ตัณหา เวทนา ผัสสะ สพายตนะ นามรูป วิญญาณ สังขาร และ อวิชชา ข้อความอื่นๆ จะเหมือนกันทุกประการ.]

วิธีทำจิตให้เกิดการเบื่อหน่าย คลายกำหนด คือ (1) เจริญ อสุภะ เพื่อละ รากะ. (2) เจริญ เมตตา เพื่อละ พยาบาท. (3) เจริญ อานาปานสติ เพื่อตัดเสียซึ่ง วิตก. (4) เจริญ อนิจจสัญญา เพื่อถอน อัสสัมมานะ (ความถือตัวถือตนจัด). ตถาคค กล่าวย้ำอีกว่า “เมื่อเจริญอนิจจสัญญา อนัตต สัญญา ย่อมมั่นคง. ผู้มีอนัตตสัญญา ย่อมถึงซึ่งการถอน อัสสัมมานะ คือนิพพาน ในทิวฐธรรม

(ปัจจุบัน) นั้นเดียว.” (บาลี - อุ. ขุ. 25/126/88.) เกณฑ์วัดความก้าวหน้า การเจริญในธรรม 4 ประการ (อสุภะ เมตตา อานาปานสติ อนิจจสัญญา) และเกณฑ์วัดความสำเร็จ การละเลิกอกุศล ธรรมทุกข้อ คือ ‘ความเร็ว’ ในการ ‘ตัด’ รอยต่อการเกิดของธรรมฝ่ายอกุศล เช่น ปฏิจจสมุปบาท ฝ่ายเกิด และ ‘ความเร็ว’ ในการ ‘ต่อ’ รอยแยกการเกิดของธรรมฝ่ายกุศล เช่น ปฏิจจสมุปบาทฝ่ายดับ, รวมทั้ง การทำจิตให้มีสมาธิในฌาน. ความเร็วในการตัด ความเร็วในการต่อ จะส่งผลให้เกิดความต่อเนื่องของ ‘พลังบวก’ อันนำไปสู่การบรรลุธรรมในที่สุด.

(5) เมื่อไม่มีมา ไม่มีไป ย่อมไม่มีเกิด และไม่มีดับ คือที่สุดแห่งทุกข์.

“... ความหวั่นไหว ย่อมมีแก่บุคคล ผู้ยังต้นหาและทวิฏฐิอาศัยแล้ว (นิสสิตสฺส จลิตฺ). ความหวั่นไหว ย่อมไม่มีแก่บุคคล ผู้ยังต้นหาและทวิฏฐิไม่อาศัยแล้ว (อนิสสิตสฺส จลิตฺ นตฺถิ). เมื่อความหวั่นไหวไม่มี, ปัสสัทธิ ย่อมมี (จลิตเต อสตี ปสฺสทฺธิ). เมื่อ ปัสสัทธิ มี, นติ (ความน้อยไป) ย่อมไม่มี (ปสฺสทฺธิยา สติ นติ น โหติ). เมื่อ นติ ไม่มี, อาคตฺตติ (การมาและการไป) ย่อมไม่มี (นติยา อสตี อาคตฺตติ น โหติ). เมื่อ อาคตฺตติ ไม่มี, จุตฺตปาตะ (การเคลื่อนและการเกิดขึ้น) ย่อมไม่มี (อาคตฺตติ ยา อสตี จุตฺตปาโต น โหติ). เมื่อ จุตฺตปาตะ ไม่มี, อะไรๆ ก็ไม่มีในโลกนี้ ไม่มีในโลกอื่น ไม่มีในระหว่างแห่งโลกทั้งสอง (จุตฺตปาเต อสตี เนวฺธ น หุํ น อุภยมนฺตเร). นั่นแหละ คือที่สุดแห่งทุกข์ ละ. (เอเสวนฺโต ทุกฺขสฺส)” (บาลี - อุ. ขุ. 25/208/161.)

ข้อนี้อธิบายเพิ่มเติมได้ว่า ต้นหา และ ทวิฏฐิ คือการรวมกิเลสทั้งหมดที่มีอยู่ ซึ่งถือว่าเป็นสาเหตุของความหวั่นไหวของ ผู้ยังไม่บรรลุธรรม. การบรรลุธรรมเกิดขึ้นได้ ตามหลักอภิปัจจยตา. เมื่อสิ่งนี้ (ต้นหาและทวิฏฐิ) มี, สิ่งนี้ (ความหวั่นไหว) ย่อมมี. เมื่อสิ่งนี้ (ต้นหาและทวิฏฐิ) ไม่มี สิ่งนี้ (ที่สุดแห่งทุกข์) จึงปรากฏขึ้น. คำว่า “ที่สุดแห่งทุกข์” เป็นอาการนามของ นิพพาน.

(6) ที่ตั้งของวิญญาณ (วิญญาณทวิฏฐิ) คือ สถานที่ หรือร่างอาศัยของบรรดาสัตว์ทั้งหลาย มี 9 แห่ง/ลักษณะ คือ สัตว์ที่มีกายและมีสัญญาต่างกัน ได้แก่ มนุษย์โลก เทวดา และวินิบาตบางจำพวก. สัตว์ที่มีกายต่างกัน แต่มีสัญญาอย่างเดียวกัน ได้แก่ เทวดาชั้นพรหมายิกา (ผู้ทำสมาธิได้ ฌาน 1). สัตว์ที่มีกายอย่างเดียวกัน แต่มีสัญญาต่างกัน ได้แก่ เทวดาชั้นอาภัสระ. สัตว์ที่มีทั้งกายและสัญญาอย่างเดียวกัน ได้แก่ เทวดาชั้นสุกะภินหะ. สัตว์ที่เข้าถึงอากาสาณัญญาตนะ เพราะการดับรูปสัญญา ปฐมสัญญา นานัตสัญญา. สัตว์ที่เข้าถึงวิญญาณัญญาตนะ. สัตว์ที่เข้าถึงอากาญญาตนะ. ผู้เข้าถึงอสุญญิตตายตนะ และผู้เข้าถึงเนวสัญญานาสัญญายตนะ.

สถานที่ทั้งหมดนี้ เป็นที่ซึ่งสัตว์ทั้งหลายไว้ในภพ ชาติ ตลอดสังสารวัฏ. แต่ตถาคต ได้บอกทางรอด ให้สัตว์เหล่านั้น ออกมาจากที่นั่นได้ ด้วย 5 วิธีต่อไปนี้ คือ รู้ชัดในการเกิด (สมุทัย) รู้ชัดในการดับ (อตัตถกมะ) รู้ชัดรสอร่อย (อัสสาหะ) รู้ชัดโทษต่ำทรมาน (อาทีนวะ) และรู้ชัดในอุบายอันเป็น

เครื่องนำออกไปให้พ้น (นิสสธนะ) จากวิญญูณทิจิ และอายตนะ ทั้ง 9 แห่ง/ลักษณะ. (บาลี - มหา. ที. 10/81/65.)

(7) เกณฑ์ที่ใช้วัดการบรรลุธรรม, สัตว์ผู้นั้นต้องรู้ด้วยตนเอง คือ รู้ชัดว่า “ชาติสิ้นแล้ว พรหมจรรย์อยู่จบแล้ว, กิจที่ควรทำ ได้ทำสำเร็จแล้ว, กิจอื่นที่จะต้องทำ เพื่อความเป็นอย่างนี้ มิได้มีอีก.” นี่คือ **อุตตริมุสสธรรม** (ธรรมอันวิเศษยิ่งยวด ที่มนุษย์จะมีได้) ที่มีในตนของผู้ที่ได้บรรลุธรรม.

การบอกว่าตนเองได้บรรลุธรรมอันเป็นคุณวิเศษ (อุตตริมุสสธรรม) แก่ผู้อื่น ทำได้หรือไม่? ข้อนี้ ตถาคต อนุญาตให้ภิกษุบอกได้เฉพาะ **ผู้มีธรรมเสมอกัน** (อุปสัมบัน), จะเป็นนักบวชหรือไม่ก็ได้. ส่วนผู้ที่มีธรรมต่ำกว่า จะเป็นนักบวชหรือไม่ก็ตาม (อุปสัมบัน) ห้ามกระทำ. ถ้าฝืนกระทำลง ไป ถือเป็นความผิด ชัณฺปาจิตตีย์. แต่ถ้าภิกษุกลับบอกว่า ตนมีคุณวิเศษ (อุตตริมุสสธรรม) ทั้ง ๆ ที่ไม่มี, ไม่ว่าผู้ได้รับการบอก จะเป็นผู้ใดก็ตาม หรือ ผู้ได้รับการบอก จะเชื่อหรือไม่ก็ตาม, ภิกษุนั้น มีความผิดขึ้น ปราชิก (ขับออกจากศาสนา). แต่ก็มีข้อยกเว้น ถ้าภิกษุนั้น ‘หลงผิด’ คิดว่าตนมีคุณวิเศษนั้น ก็ไม่ต้องรับผิด. ข้อสังเกต พฤติกรรมการอวดอุตตริมุสสธรรมนี้, ตถาคต มีข้อห้ามข้อกำหนดเฉพาะภิกษุ ไม่ได้หมายความว่ารวมถึงผู้ไม่ใช่ภิกษุ.

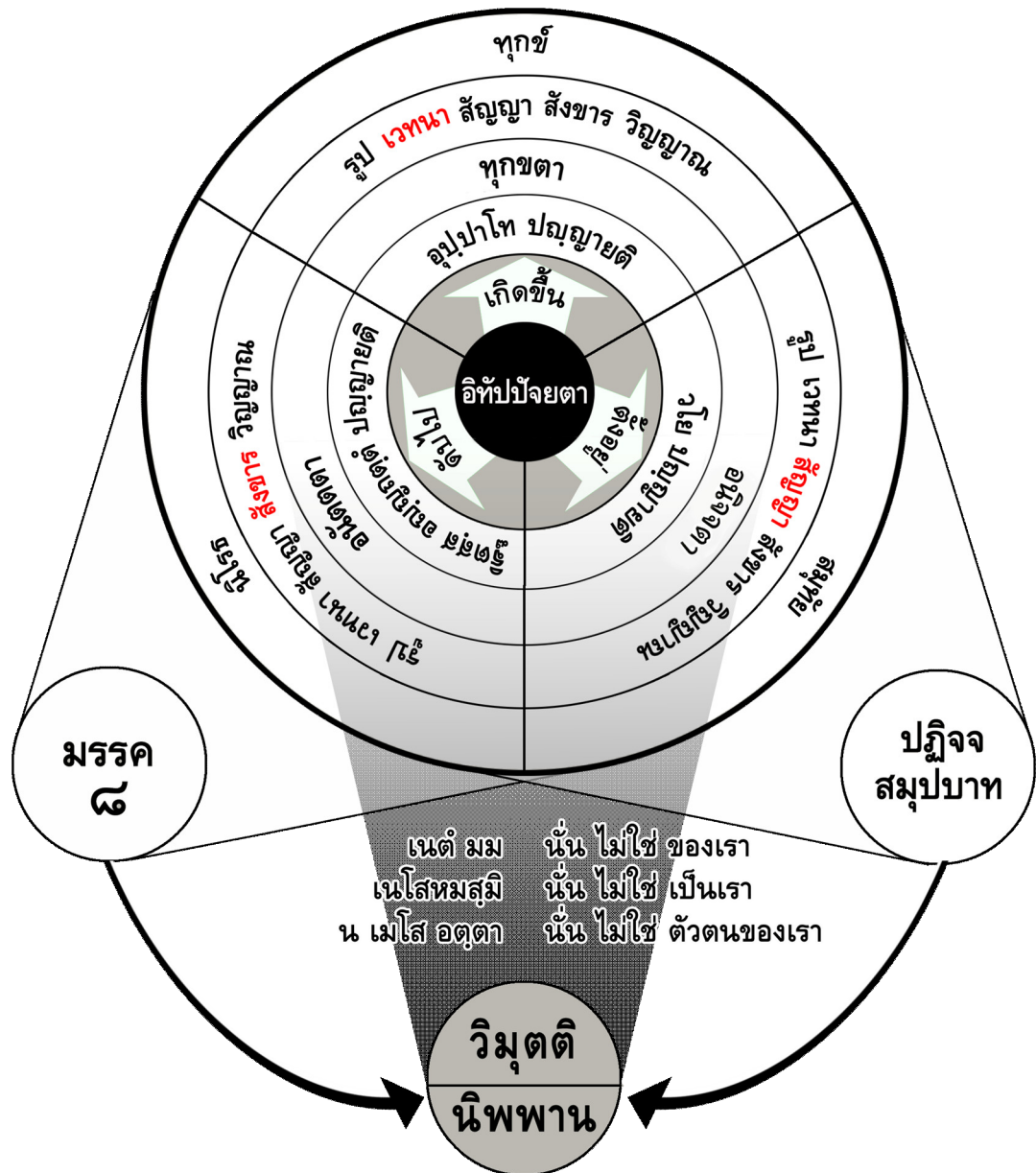
การบรรลุธรรม ในความหมายที่แท้จริง หมายถึง การหลุดพ้นจาก อาสวะทั้งหลาย (กามาสวะ ภวาสวะ อวิชชา). สรุปก็คือ กิเลส อนุสัย อวิชชา ฉันทะ ราคะ มานะ ตัณหา อุปาทาน และสังโยชน์. การบรรลุธรรม หรือ อุตตริมุสสธรรม เป็นความตั้งใจความปรารถนาของ ผู้ที่เป็นสัตว์ (สัตตา) นั้นเอง ที่ต้องการเช่นนั้น. อุปมาเหมือน บุรุษผู้หนึ่งเป็น **ผู้แสวงหา** ออกไปตามหาช้าง (นิพพาน), ลำดับแรก พบรอยเท้าก่อน (รู้ว่ามาถูกทางแล้ว), ลำดับต่อมา ได้ยินเสียงช้างอยู่ใกล้ ๆ พบกิ่งไม้หัก ใบไม้ฉีกขาด อันเนื่องมาจากช้าง (คาดว่าจะต้องพบช้างแน่นอน), ในที่สุด ก็พบช้าง และได้ลูบคลำช้าง บุรุษผู้นั้นเป็น **ผู้พบ** (วิมุตติญาณทัสสนะ).

การบรรลุธรรม อาจแบ่งช่วงเวลา ไว้ 3 ลำดับ คือ (1) **ขั้นรู้สึก** สัตว์ผู้แสวงหา ซึ่งอยู่ในฐานะ **ผู้ถูกสังเกต** คือ รับรู้ว่า วิญญูณ เข้าไปตั้งอยู่ในชั้นแล้ว. (2) **ขั้นเห็น** สัตว์ผู้แสวงหาผู้นั้นมองเห็น วิญญูณ กับ ชันธ-5 ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน. ขั้นนี้ เกิดรอยต่อระหว่าง **ผู้ถูกสังเกต** และ **ผู้สังเกต** ทำให้มองเห็น การดับสลายของปฏิจจสมุปบาท และสังโยชน์ (สังโยชน์ คือ เครื่องร้อยรัดสัตว์ให้เป็นสัตว์). (3) **ขั้นเป็น** เป็นผู้ปฏิบัติสำเร็จแล้ว (ในฐานะ ผู้สังเกต) คือ สัตว์นั้น หลุดพ้นจากการยึดมั่น ชันธ-5 ข้ามพ้นสังขตลักษณะ และอนิจจตา ทุกขตา อนัตตตา ว่านั่นไม่ใช่ของเรา นั่นไม่ใช่เป็นเรา นั่นไม่ใช่ตัวตนของเรา (เนต มม, เนโสหสมมิ, น เมโส อตฺตา). สัตว์นั้น ก็เปลี่ยนสถานะ จากผู้ถูกสังเกต หรือ สัตตา มาเป็น ผู้สังเกต หรือ วิมุตติญาณทัสสนะ, เพราะมองเห็นอสังขตาธาตุ ตามที่

เป็นจริง. การหลุดพ้นและการบรรลุธรรม ทั้ง 3 ขั้นนี้ เกิดขึ้นได้เพราะสัตว์ผู้ นั้น พังธรรมบ่อย ๆ นั้นเอง.

ภาพที่ 5.04 แผนที่ วิมุตติ-นิพพาน ตามพุทธวจน เพื่อแสดงปัจจัยที่เกี่ยวข้อง และลำดับการหลุดพ้น.

● พุทธวจน – คำสอนที่ทรงสั่งสอนบ่อยมาก

พระโคตมผู้เจริญ ! ทรงนำสาวกทั้งหลายไปอย่างไร? อนึ่ง อนุสาสนีของพระโคตมผู้เจริญ ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างไร?

อัคคิเวสสนะ ! เราย่อมนำสาวกทั้งหลายไปอย่างนี้, อนึ่ง อนุสาสนีของเรา (พุทธวจน) ย่อมเป็นไปในสาวกทั้งหลาย ส่วนมาก มีส่วนแห่งการจำแนกอย่างนี้ว่า:

‘ภิกษุทั้งหลาย ! รูปไม่เที่ยง เวทนาไม่เที่ยง สัญญาไม่เที่ยง สังขารไม่เที่ยง วิญญาณไม่เที่ยง. ภิกษุทั้งหลาย ! รูปไม่ใช่ตัวตน เวทนาไม่ใช่ตัวตน สัญญาไม่ใช่ตัวตน สังขารไม่ใช่ตัวตน วิญญาณไม่ใช่ตัวตน. สังขารทั้งหลายทั้งปวงไม่เที่ยง ธรรมทั้งหลายทั้งปวงไม่ใช่ตัวตน’ ดังนี้.

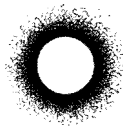
ที่มา: พุทธวจน-หมวดธรรม เล่มที่ 1. หน้า 43. / บาลี- ม. 12/423/396.

5.3.2 สัตตา – วิมุตติญาณทัสสนะ

การปรากฏของ วิมุตติญาณทัสสนะ เกิดขึ้นพร้อมกับ วิมุตติ. ผู้เห็นความจริงแท้ของวิมุตติ จะต้องแยกวิญญาณชั้นที่ ออกจากที่ตั้งอาศัยของมัน (รูป เวทนา สัญญา สังขาร) จึงจะสามารถก้าวข้ามไปสู่ความเป็น “อมตะ” ซึ่งเรียกว่า นิพพาน นั้นได้. แต่ก็เป็นเรื่องยากสำหรับมนุษย์ปกติ ที่จะกระทำเช่นนั้นได้ คล้ายกับการแยกอวกาศออกจากเวลา.

สัตตา เปรียบเหมือน ผู้ถูกสังเวย โดย วิมุตติญาณทัสสนะ. วิญญาณ จะทำหน้าที่ส่องไฟ ไปยังสิ่งที่มันเข้าไปตั้งอาศัยอยู่ คือ รูป เวทนา สัญญา สังขาร เพื่อสร้าง “ข้อมูล” ทั้งไว้ให้สัตตา เอามาเป็นปรุงแต่งเป็นตัวตน ภาพ ชาติใหม่สืบเนื่องต่อไป. และถ้า ภาพ ชาติเก่า สลายไป สัตตา ก็จะไปเริ่มต้นกระบวนการต่อชีวิต ในรอบถัดไป โดยอาศัย วิญญาณ เป็นผู้นำทางคอยส่องหาร่างใหม่ให้. ความสัมพันธ์ระหว่าง สัตตา กับ ชั้นที่-5 อุปมาเหมือนการผสมกันของ อวกาศกับเวลา ทำให้เกิด มโนทัศน์สัมพัทธภาพ ในการมองเหตุการณ์ ระหว่าง สัตตา กับ วิมุตติญาณทัสสนะ. วิมุตติญาณทัสสนะ ในฐานะบุคคลภายนอกซึ่งเป็น ผู้สังเกต ย่อมมีมุมมองที่แตกต่างกัน. การแยก ‘ความรู้สึก’ ออกจาก ‘ความจริง’ ในมุมมองของ วิญญาณ กับ วิมุตติญาณทัสสนะ สามารถอธิบายด้วยมโนทัศน์สัมพัทธภาพ ของ ‘ผู้สังเกต’ กับ ‘ผู้ถูกสังเกต’. โดยให้ผู้สังเกต เป็นผู้อยู่ใน ‘เหตุการณ์’ (event) ซึ่งจะเป็นส่วนหนึ่งของเหตุการณ์ หรือเป็นสิ่งหนึ่งในเหตุการณ์นั้นก็ได้.

ตารางที่ 5.02 เปรียบเทียบ มโนทัศน์การปล่อยวางของ สัตตา กับ วิมุตติญาณทัสสนะ

สิ่งที่ถูกสังเกต คือ วิญญาณ	ผู้สังเกต	
	สัตว์ (สัตตา) – ผู้ยึดครอง	วิมุตติญาณทัสสนะ – ผู้ปล่อยวาง
สุนัข ถูกลากไปบนถนน [ก] สุนัข = วิญญาณ	ถ้าสุนัขตายแล้ว ไม่รู้สึกเจ็บปวด ถ้ายังไม่ตาย รู้สึกเจ็บปวด	สุนัข ไม่ใช่ของเรา สุนัข ไม่ใช่เป็น เรา สุนัข ไม่ใช่ตัวตนของเรา
เมล็ดพืช บนผืนดิน [ข] เมล็ดพืช = วิญญาณ ผืนดิน = ชันธ-5	มีผืนดิน (ภพ) มีความชื้น (นันทิ- ราคะ) เมล็ดพืชงอก (ชาติ)	ไม่มีผืนดิน (ภพ) ไม่มีความชื้น (ละนันทิ-ราคะ) เมล็ดพืชงอก ไม่ได้ พืชนั้นเนตาย
แสง กับ ฉาก [ค] แสง = จิต มโน วิญญาณ ฉาก = ชันธ-5	แสงกระทบฉาก แสงปรากฏ เพราะมีฉาก ฉากปรากฏ เพราะมีแสง	แสงกระทบฉาก เป็น “ปรากฏการณ์หนึ่ง”
เหรียญ [ง]	เหรียญย่อมมีสองด้านติดกัน ไม่ สามารถแยกออกจากกันได้	เหรียญสองด้าน (วิญญาณ กับ ชันธ-5) สามารถแยกจากกันได้

[วิญญาณ สัตตา และ วิมุตติญาณทัสสนะ เป็นอัมมะธาตุที่แยกจากกัน ไม่ใช่สิ่งเดียวกัน]

กรณีที่หนึ่ง อุปมาว่า มีเหตุการณ์หนึ่ง, สุนัขได้รับบาดเจ็บสาหัส [ก] (สุนัข ในที่นี้คือ ผู้ถูกสังเกต = วิญญาณ) ถูกลากไป โดยที่ ตัวเรา (ตัวเราในที่นี้คือ ผู้สังเกต = วิมุตติญาณทัสสนะ) ไม่ได้รู้สึกเจ็บปวดไปพร้อมกับสุนัขที่กำลังถูกลากไป. แต่ผู้ถูกสังเกต (สุนัข, วิญญาณ, สัตตา) กลับรู้สึกเจ็บปวดขณะถูกลากไป. ที่เป็นเช่นนี้เพราะ ผู้ถูกสังเกต ได้เข้าไปยึดครองสุนัขนั้นแล้ว (สุนัข สัตตา วิญญาณ คือสิ่งเดียวกัน). เมื่อวิญญาณ ถูกยึดครองโดย สัตตา, วิญญาณจึงกลายเป็นส่วนผสมของ ชันธ-5 กับสัตตา (เมื่อสุนัขที่ได้รับบาดเจ็บ ถูกลากไป สัตตา จึงรู้สึกเจ็บปวดไปตามทางที่ถูกลากไป). จุดเปลี่ยนระหว่าง สัตตา ไปเป็น วิมุตติญาณทัสสนะ คือประเด็นสำคัญที่ต้องเรียนรู้ เพื่อให้ก้าวพ้นวัฏจักรการเกิดตายไปได้.

กรณีที่สอง อุปมาว่า เมล็ดพืชบนผืนนา [ข] ในฐานะผู้ยึดครอง (สัตตา) ย่อมผลิตเมล็ด ย่อมยินดีในผืนนา และการงอกของเมล็ดพืช. แต่ในฐานะผู้ปล่อยวาง (วิมุตติญาณทัสสนะ) กลับมองเห็นความจริงว่า เมล็ดพืชงอกเพราะมีเหตุปัจจัย จึงต้องทำลายเหตุปัจจัย ที่จะทำให้พืชงอกนั้นเสีย.

กรณีที่สาม อุปมาว่า แสงกับฉาก [ค] สัตตา ย่อมยินดีพอใจ ที่ทั้งแสงและฉากปรากฏ เพื่อจะได้เข้ายึดครองได้ตามปรารถนา แต่วิมุติญาณทัสสะ กลับไม่สนใจในการผสมกันของ วิญญาณกับชั้นที่ 4. กรณีที่สี่ สัตตารับรู้ว่าเหรียญมีสองด้านเสมอ [ง]. นั่นเป็นเพราะว่า การเป็นผู้ยึดครองย่อมจะมองไม่เห็นการแยกส่วน ดุจเดียวกับ ผู้ชนะย่อมไม่มีแพ้ (ถ้าแพ้ จะเรียกว่าชนะได้อย่างไร). แต่ละด้านของเหรียญ ไม่สามารถทำให้ปรากฏพร้อมกันได้ แต่วิมุติญาณทัสสะ สามารถแยกแยะได้ว่า ด้านใดคือการปรากฏของวิญญาณ ด้านใดคือการปรากฏของ รูป เวทนา สัญญา หรือสังขาร.

ข้อสรุป และข้อโต้แย้งบางประการ เกี่ยวกับฟิสิกส์แห่งจิตวิญญาณ

(1) จิตธาตุ แบ่งเป็น 3 กลุ่ม

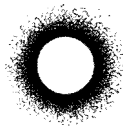
จิต (psychic) หรือ จิตธาตุ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ *กลุ่มนามรูป* หรือ รูปของจิต (body of mind) เช่น ธาตุ-18 ผัสสะ-6 เวทนา-6 สัญญา-6 วิญญาณ-6. *กลุ่มที่ใช้เป็นเครื่องมือ* ที่จะนำไปใช้ตรึงรอบ สายการเกิด ปฏิจสุมุขบาท เช่น อินทรี-22 อิทธิบาท-4 ปธาน-4 พรหมวิหาร-4 และ *กลุ่มที่แสดงลักษณะอาการ* ได้แก่ (ก.) แสดงลักษณะอาการที่เป็นโทษ เช่น นิรวรณ-5 สังโยชน์-10 กิเลส-16 (ข.) แสดงลักษณะอาการที่เป็นคุณ เช่น ปรมัตถธรรม-4 สติปัฏฐาน-4 สัมมัปปธาน-4 อินทรี-5 พลละ-5 โพชฌงค์-7.

หลักเกณฑ์ที่ใช้วัด คุณภาพของจิต คือ สมาธิ หรือ ฌาน. มีเพียงมนุษย์ และเทวดา เท่านั้นที่จะสร้างสมาธิจิตให้แก่ตัวเองได้. สมาธิจิต มี 9 ระดับ (ฌาน 4 + आयตนะ 5) คือ ปฐมฌาน (ฌาน 1), ทุติยฌาน (ฌาน 2), ตติยฌาน (ฌาน 3), จตุตถฌาน (ฌาน 4), อากาสานัญจายตนะ, วิญญาณัญจายตนะ, อากิัจญญายตนะ, เนวสัญญานาสัญญายตนะ (อสังขยีสัตตายตนะ) และ สัญญาเวทยตินโรธ. ลักษณะของจิตที่ไม่มีคุณภาพ คือ จิตที่ถูกครอบงำด้วย นิรวรณ 5 (กามฉันทะ พยาบาท ถีนมิทธะ อุทธัจจกุกกุกจะ วิจิกิฉา) และอาสวะกิเลสทั้งหลาย (อาสวะ = กาม + ภพ + อวิชชา).

(2) วิญญาณ สร้างข้อมูล ไว้ในเหตุการณ์

วิญญาณ มีคุณสมบัติพื้นฐาน 3 ประการ คือ (1) ผูกติดอารมณ์ (อารมณ์สร้างวิญญาณ วิญญาณสร้างอารมณ์) (2) เปลี่ยนแปลงเร็ว เหมือนคุณสมบัติคลื่นของโฟตอน และ (3) เกิดดับตลอดเวลา เหมือนคลื่นแสงที่ถูกปล่อยออกไปเป็นห้วงๆ. วิญญาณแต่ละดวง ผลิตข้อมูล อย่างต่อเนื่อง แบบเดียวกับการพัวพันกัน ของอนุภาคสองตัว ที่มีการเชื่อมต่อของจุด 2 จุด คือ เมื่อดวงหนึ่งดับไป (= สปินซ้าย) อีกดวงหนึ่งเกิดขึ้น (= สปินขวา) โดยไม่จำเป็นว่า ต้องเป็นแบบที่เป็นเหตุเป็นผลต่อกัน (locality) หรือ ไม่ต้องเป็นเหตุเป็นผลต่อกัน (quantum nonlocality). แม้กระทั่งการพัวพันกันนั้น อาจอยู่ในแบบย้อนเวลา หรือในทันที (เกิด-ดับ ในทันที) ก็เป็นไปได้ทั้งสิ้น.

ประเด็นสำคัญอยู่ที่ว่า *ข้อมูล* ในช่องว่างอันน้อยนิด ระหว่างเกิด-ดับ ของวิญญูญานนั้น ก่อให้เกิด เหตุการณ์ หรือ *กรรม* สืบเนื่องเป็นแรงปรุงแต่งของจิต ให้เป็นตัวตนขึ้นมา เช่น นันทิ รากะ จันทะ เวทนา ตัณหา อุปาทาน.

วิญญูญาน ดำรงอยู่ในสนาม (**field**) ของกาลอวกาศ (**spacetime**) การดับไปของวิญญูญาน ได้ทั้ง เหตุการณ์ (**event**) ไว้เบื้องหลัง. ‘เหตุการณ์’ ในที่นี้ ก็คือ ‘อารมณ์’ ซึ่งเป็นส่วนผสมของ เวทนา สัญญา สังขาร. ร่องรอยของเหตุการณ์เหล่านี้ สามารถจัดเข้าชุดกันได้เป็น 6 ชุด คือ.

- จักขุ (จักขุอายตนะ-จักขุสัมผัส-จักขุสัมผัสสชาเวทนา)
- โสตะ (โสตะอายตนะ-โสตะสัมผัส-โสตะสัมผัสสชาเวทนา)
- ชานะ (ชานายตนะ-ชานสัมผัส-ชานสัมผัสสชาเวทนา)
- ชิวหา (ชิวหายตนะ-ชิวหาสัมผัส-ชิวหาสัมผัสสชาเวทนา)
- กายะ (กายายตนะ-กายสัมผัส-กายสัมผัสสชาเวทนา)
- มโน (มนายตนะ-มโนสัมผัส-มโนสัมผัสสชาเวทนา).

พฤติกรรมของวิญญูญานแต่ละดวง ทำหน้าที่ส่งไปที่ รูป เวทนา สัญญา สังขาร ซึ่งเปรียบ เหมือนฉาก ก่อให้เกิด *ข้อมูล* ที่จะใช้เป็นเชื้อก่อเกิดชีวิต จากนั้นก็ดับสลายไปในทันที เหมือนการยิง กระสุนไฟ ไปที่ฉาก. กระสุนไฟ ก็คือ มโน, ตถาคต เปรียบพฤติกรรมของวิญญูญาน เหมือนลิงเกาะ และปล่อยกิ่งไม้. กระสุนไฟที่ยิงออกไปปะทะ (ผัสสะ) เป้า ถูกกระทำให้เกิดขึ้นต่อเนื่องตลอดเวลา. พฤติกรรมแบบนี้ เหมือนการปล่อยคลื่นของแสงออกมา คราวละหนึ่งควอนตัม ติดต่อกันด้วยความเร็ว จนดูเหมือนลำแสงนั้น สว่างตลอดเวลา. วิญญูญานไม่ใช่สิ่งมีชีวิต มันจึงไม่รู้เรื่องอะไร. *ข้อมูล* ที่วิญญูญาน ทิ้งไว้ในเหตุการณ์ มันก็ไม่สนใจเช่นกัน.

(3) กระบวนการ จิต มโน วิญญูญาน เลียนแบบระเบียบวิธีสื่อสาร (**protocol**) ของอนุภาค.

จากผลการทดลอง สภาวะพัวพันกันของอนุภาค ซึ่งทำการทดลองกันหลายครั้ง, พิสูจน์ว่า อนุภาคที่มีการพัวพันกันนั้น จะส่งผลต่อกันในทันที แม้ว่าอนุภาคนั้นจะอยู่ห่างไกลกันก็ตาม. ระเบียบวิธีการสื่อสารที่เป็นพื้นฐานที่สุด ที่ใช้สื่อสารกัน ระหว่างอนุภาคกับอนุภาค คือ การส่งข้อมูลสปินของอนุภาค. ถ้าอนุภาคหนึ่ง มีสถานะสปินขวา อีกอนุภาคหนึ่ง ก็จะมีการสปินซ้ายในทันที ด้วยวิธีการพัวพันกัน (**entangled**). ในการส่งข้อมูลสปิน อย่างน้อยด้วยอัตราความเร็ว ที่เร็วกว่าแสง หรือ การส่งข้อมูลสปินนั้น เกิดขึ้นแล้วก่อนหน้านั้น ราวกับว่า ถ้าอนุภาคหนึ่งจะสปินขวา อนุภาคอีกอันหนึ่งเตรียมสปินซ้าย ก่อนที่อนุภาคทั้งสองจะเกิดการพัวพันกันเสียอีก. นั่นหมายความว่า อนุภาคสามารถเดินทางข้ามเวลาได้. การยกพฤติกรรมการสปินของอนุภาค สองตัวขึ้นไปนั้น เป็นระเบียบวิธีการสื่อสารแรกสุดในเอกภพ และมันเป็นภาษาดิจิทัลที่เป็นพื้นฐานที่สุดในเอกภพเช่นกัน.

ในขณะที่อนุภาคหนึ่งมีสถานะสปินขวา ก็เหมือนการส่งข้อมูล บิต 0 ออกไป และอีกอนุภาคหนึ่งก็จะรับช่วงต่อ แสดงบิต 1 ออกไป รวมเป็นข้อมูล 1 บิต. ในห้วงเอกภพ มีอนุภาคเป็นจำนวนอนันต์ ย่อมมีการส่งข้อมูลเป็นจำนวน อนันต์บิต เช่นกัน. การพัวพันกันของอนุภาค ก่อให้เกิดรูปแบบการก่อตัวของอตอม เป็นธาตุชนิดต่าง ๆ มากมาย. นั่นคือระเบียบวิธีสื่อสาร ทางด้านฟิสิกส์.

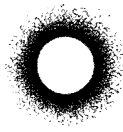
เนื่องจาก อวิชชา มีคุณสมบัติทวิภาค วัตถุธาตุ-จิตธาตุ. อวิชชาส่วนที่เป็นวัตถุธาตุ “มันไม่รู้เรื่องอะไร” อาจมีพฤติกรรมแบบเดียวกับ การส่งข้อมูลกันของอนุภาค. อวิชชาส่วนที่เป็นจิตธาตุ เป็นเพียงการแสดงสัญญาณของความไม่รู้ (นิรณ 5 และ ทุจรีต 3). ความไม่รู้ นั้น จะถูกส่งต่อไปเพื่อปรุงแต่งเป็นนามรูปของจิต ชนิดต่าง ๆ เช่น จันทะ รากะ นันทิ ตัณหา อุปาทาน. สรุปว่า ข้อมูลที่วิญญาณ ผลิตขึ้นมานั้น พัฒนามาจาก อวิชชา สังขาร. ระเบียบวิธีการสื่อสาร หรือ **protocol** ที่วิญญาณนำไปใช้ ก็มีลักษณะเดียวกันกับ การพัวพันกันของอนุภาค.

(4) อวิชชา คืออะไรกันแน่ จิต หรือ วัตถุ รู้กันให้ลึกซึ้งกว่านี้ได้อีกหรือไม่?

โดยธรรมชาติการเกิดของ อวิชชา และ สังขาร, วัฏมะธาตุทั้งสองอย่างนี้ มีคุณสมบัติคู่ คือ เป็นทั้งวัตถุธาตุ และเป็นจิตธาตุ. ในความเป็นวัตถุธาตุ, คำถามก็คือว่า อวิชชา เกิดมาตั้งแต่เมื่อใด. ถ้าเราเชื่อตามนักวิทยาศาสตร์ว่า เอกภพ และ เวลา เกิดจากบิกแบง. จากนั้น สสารและพลังงาน ที่อัดแน่นมาพร้อมกับ เอกภพแรกเกิด ก็เกิดการวิวัฒน์ ไปเป็นธาตุต่าง ๆ. ตถาคต กล่าวไว้ ในอริยสัจจากพระโอรุ 1 หน้า 333. ว่า “ที่สุดเ็นเบื่องต้นของอวิชชา ย่อมไม่ปรากฏ. แต่ก่อนนี้ อวิชชา มิได้มี. อวิชชา เพิ่งมีในภายหลัง.” เราก็อาจได้ข้อสรุปเป็นเบื่องต้นไว้ก่อนว่า อวิชชา เฉพาะในส่วนที่เป็นวัตถุธาตุ ก็น่าจะเกิดพร้อมกับ การเกิดบิกแบงเช่นกัน คำว่า ‘วิวัฒน์’ ก็คือ การปรุงแต่ง (สังขาร) ของธาตุต่าง ๆ นั้นเอง. พระองค์กล่าวต่อมาว่า “อวิชชา เป็นธรรมที่มีอาหาร หาใช่เป็นธรรมชาติที่ไม่ม้ออาหารไม่, เป็นคำที่ใครๆ ก็ควรกล่าวว่า ‘อวิชชา ย่อมปรากฏ เพราะมีสิ่งนี้สิ่งนี้ เป็นปัจจัย’ (อิทป/ปจฺยา อวิชชา).” อวิชชา ในตอนหลังนี้ ก็คือ อวิชชา ที่มีคุณสมบัติเป็นจิตธาตุ เช่นเดียวกับ สังขาร ก็ปรากฏส่วนที่เป็นจิตธาตุตามมา. และ การปรุงแต่งอวิชชา (ส่วนจิตธาตุ) ย่อมต้องการธรรมอื่น มาเป็นอาหาร เพื่อให้ อวิชชา ปรากฏขึ้น. ธรรมนั้นคือ นิรณ 5, นิรณ 5 เป็นอาหารของอวิชชา, ทุจรีต 3 เป็นอาหารของ นิรณ, การไม่สำรวมอินทรีย์ เป็นอาหารของ ทุจรีต 3, หากจะสืบสาวสาเหตุต่ออีก ก็จะวนกลับไปเ็นเดิม คือ อวิชชา.

อวิชชา กับ นิรณ มีความสัมพันธ์กันลึกซึ้ง. เพราะนิรณ เป็นอาหารของอวิชชา จึงเป็นเหตุให้ นิรณ มีคุณสมบัติ 2 ด้าน ด้วยเช่นกัน คือ จิตธาตุ และ วัตถุธาตุ (คุณสมบัติของ นิรณ แปรไปตามคุณสมบัติของ อวิชชา) ดังนี้.

ตารางที่ 5.03 สมบัติการเป็นธาตุของนิวรรณ์

นิวรรณ์ 5	คุณสมบัติ ด้านจิตธาตุ	คุณสมบัติ ด้านวัตถุธาตุ
กามฉันทะ	รัก ชอบ พอใจ (ดึงดูดเข้าสู่ศูนย์กลาง)	การรักษามิติรูปทรงของสสาร วัตถุ และการเกิดขึ้น ของ แรงโน้มถ่วง
พยาบาท	โกรธเกลียด (ผลักออกจากศูนย์กลาง)	การสะสมพลังงานความร้อน และพลังงานนิวเคลียร์ ไว้ในนิวเคลียส (แรงนิวเคลียร์อย่างเข้ม) ซึ่งทำให้ ระเบิดออกได้ (ปฏิกิริยาฟิวชั่น)
ถิ่นมิถิระ	ง่วง เหนงา เสร้า ซึม หลบ หลีก ไม่ตอบสนอง	สถานะความเป็นกลางของ นิวตรอน และรวมถึง คุณสมบัติอ่อนแรงของ นิวตริโน
อุทัจจ- กุกกจะ	ฟุ้งซ่าน ไม่มีขอบเขต ตอบสนองไม่จำกัด	การเสื่อม และเสื่อมต่อเนื่องของวัตถุ อันเกิดจากแรง สลายอะตอม (แรงนิวเคลียร์อย่างอ่อน) และการพล่ง พลังงานของ อนุภาคที่ได้รับความร้อน.
วิจิกจนา	ลังเล สงสัย โง่ หาข้อสรุป ไม่ได้	นิวเคลียสของ อะตอม จะดึงดูดอิเล็กตรอนไว้ เพื่อมิ ให้ถูกเหวี่ยงออกไป (แรงหนีศูนย์กลาง = แรงโน้ม ถ่วงสู่ศูนย์กลาง)

หมายเหตุ ทุจจริต 3 (ทางกาย วาจา ใจ) เป็นอาหารของ นิวรรณ์, ทุจจริต 3 ก็ไม่จำเป็นต้องมี
คุณสมบัติด้านวัตถุธาตุไปด้วย เพราะมีคุณสมบัติอยู่ในลำดับต่ำกว่า นิวรรณ์.

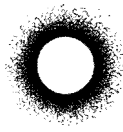
ที่จริง อวิชา ไม่ได้แปลว่า ไม่รู้ หรือ โง่ เสียทีเดียว. อวิชา ที่เป็นวัตถุธาตุ เริ่มจาก อนุภาค
พื้นฐาน (ควาร์ก อิเล็กตรอน นิวตรอน โปรตอน) รวมตัวกันเป็น อะตอม เมื่อ 379,000 ปี
หลังบิกแบง ตอนนั้น เอกภพเปลี่ยนจากพลาสมาทึบแสง กลายเป็นโปร่งใส, หลายอะตอม ถูกปรุง
แต่งให้เป็น ธาตุต่างๆ, ธาตุที่หลากหลาย ก็ถูกปรุงแต่งเป็น สสาร วัตถุ. 150 ล้านปี หลังบิกแบง
ดาวฤกษ์ดวงแรกถือกำเนิดขึ้น. กระบวนการปรุงแต่งกลไกชีวะ-ฟิสิกส์เหล่านี้ ล้วนมีสาเหตุมาจาก
อวิชาทั้งสิ้น.

อวิชา รู้ได้อย่างไรว่า มันควรจะปรุงแต่งอะไรกับอะไร เพื่อให้เป็นอะไร. หมายความว่า ใน
สถานะวัตถุธาตุ ที่แวดล้อมด้วย แรงพื้นฐานทั้งสี่ กับกฎการอนุรักษ์พลังงาน เป็นเหตุเป็นปัจจัยให้
อวิชา ปรุงแต่งสิ่งต่างๆ ขึ้นมา โดยที่มันไม่รู้เรื่องอะไร เช่นนั้นหรือ? ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ

เป็นสิ่งที่คาดการณ์ไม่ได้ อวิชา จะปรุงแต่งอะไรกับอะไร เพื่อให้เป็นอะไร ก็เป็นสิ่งที่คาดการณ์ไม่ได้เช่นกัน. บนโลก เรามีสิ่งมีชีวิตที่อยู่รอดได้ ในอุณหภูมิสูงถึง 125 องศาเซลเซียส, บางชนิดก็อยู่รอดได้ ที่อุณหภูมิต่ำถึง -80 องศาเซลเซียส, บางชนิดอยู่ใต้ทะเลลึก ที่มีแรงดันสูงกว่าที่พื้นผิวโลกถึง 100 เท่า, บางชนิดอยู่ใต้ดินในกรวดหรือเบส ซึ่งจะทำลายผิวหนังมนุษย์ได้อย่างรวดเร็ว. ชีวิตทรหดเหล่านี้ นักวิทยาศาสตร์ เรียกว่า เอ็กซ์ตรีโมไฟล์ (**extremophiles**). นักวิทยาศาสตร์ พบว่า ฟอสฟอรัส เป็นธาตุองค์ประกอบที่จำเป็นต่อการมีชีวิต. แกนของสายพันธุกรรม (DNA และ RNA) เยื่อหุ้มเซลล์ และ สารเก็บพลังงานในเซลล์ ล้วนแต่มีฟอสฟอรัส เป็นองค์ประกอบหลัก. ฟอสฟอรัส ที่สิ่งมีชีวิตบนโลกนำไปใช้ จะต้องอยู่ในสถานะชีวเคมี ที่เซลล์จะนำไปใช้ได้ คือ ต้องอยู่ในรูปของสารประกอบ ที่ละลายน้ำได้ เช่น ฟอสเฟต กรดฟอสฟอริก. นอกจากนี้ การปรุงแต่งของเซลล์ ให้เกิดโครงสร้างของร่างกายที่อาศัยได้ ยังต้องประกอบด้วยธาตุอื่นๆ เช่น คาร์บอน น้ำ ออกซิเจน. ปรากฏการณ์ การปรุงแต่งวัตถุธาตุเหล่านี้ ให้กลายเป็นองค์ประกอบชีวิต ล้วนเกิดจาก อวิชา สังหาร ทั้งสิ้น. อวิชา รู้ได้อย่างไรว่า ธาตุฟอสฟอรัส คาร์บอน น้ำ ออกซิเจน จะกลายเป็นองค์ประกอบพื้นฐาน ในการปรุงแต่งร่างกาย อันเป็นที่อาศัยของสิ่งมีชีวิต. ไม่มีผู้ใดให้คำตอบนี้ได้ แม้แต่นักวิทยาศาสตร์ แต่ก็พอมีทางออก ด้วยการยกข้อสงสัยนี้ให้กับ พระเจ้าสร้างโลก หรือ ตอบว่า “ไม่รู้” ซึ่งตรงกับ ชื่อ อวิชา ก็ยังฟังดูไม่น่าเกลียด.

คุณสมบัติการเป็นจิตธาตุของ อวิชา เริ่มเมื่อพลังงาน ถูกปรุงแต่งผสมรวมไปกับธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ ก่อเกิดกลไกชีวะ-ชีวิต จุลินทรีย์ แบคทีเรีย รา พืช และองค์ประกอบของ ระบบชีวิตแบบชั้น-5, สัตว์ต่างๆ ก็อุบัติตามมา. คุณสมบัติ ‘ความไม่รู้’ ของอวิชา อยู่ตรงจุดใดกันแน่? ดังที่กล่าวไปแล้วว่า อวิชา ไม่ได้แปลว่า ไม่รู้ หรือ โง่ เสียทีเดียว. ประเด็นความไม่รู้ของอวิชา อยู่ที่ คุณสมบัติการเป็นจิตธาตุ ในชั้น-5 ซึ่งถูกร้อยรัดด้วยตัวของมันเอง. เพราะเหตุที่ อวิชา เป็นที่รวมของกิเลส และอาสวะ ทุกชนิด เช่น นิรวณ สัมโยชน์ ทุจริต ตัณหา มานะ อตตะ, ทำให้สัตว์ มนุษย์ เทวดา ไม่รู้ความจริงว่า ต้นเหตุของการเกิด แก่ ตาย มาจากอะไร. ตถาคต มุ่งหมายในความไม่รู้ของอวิชา เฉพาะประเด็นการไม่รู้แจ้ง ไม่รู้ชัดใน อริยสัจ-4 และ ปฏิจสุมุบาท เท่านั้น ไม่ได้รวมถึง การไม่รู้ว่ วัตถุธาตุต่าง (ดิน น้ำ ไฟ ลม) ถูกปรุงแต่ง เป็นมาอย่างไร. โปรดสังเกตว่า พระอริยบุคคล ที่จะได้หลุดพ้น เข้าถึงวิมุตติ-นิพพาน โดยสมบูรณ์นั้น จะละวางอวิชา ไว้เป็นตัวสุดท้าย (สักกายะทิฏฐิ วิจิกิจฉา คีลพพตปราคาส กามฉันทะ พยาบาท รูปราคะ อรูปราคะ มานะ อุทธัจจะ อวิชา) ซึ่งก็คือ 1 ใน 10 ของสัมโยชน์ หรือเครื่องร้อยรัด. เมื่อผู้นั้นละอวิชาได้หมดสิ้น สิ่งที่เราเรียกว่า วิชา ก็เข้ามาแทนที่ ก็ถือว่า อวิชา (ส่วนจิตธาตุ) ได้ถูกกำจัดหมดสิ้นแล้ว ส่วนอวิชาที่เป็นวัตถุธาตุ ก็ปล่อยให้มันอยู่อย่างนั้นไป จนกว่าจะสิ้นอายุขัย.

(5) การพิจารณาธัมมะธาตุ และการสร้างสมาธิจิต เพื่อการบรรลุธรรม

การพิจารณาธัมมะธาตุ สำหรับการบรรลุธรรม, บุคคลพึงพิจารณาธรรม 3 ข้อนี้ เป็นเบื้องต้น ก่อน แล้วจะมองเห็นความเกี่ยวข้องสัมพันธ์ กับข้อธรรมที่หลากหลายเหล่านั้น, ธรรม 3 ข้อ คือ (1) พิจารณาธรรมในความเป็น ธาตุ เช่น ชันธ์-5 อินทรีย์ 6 (2) พิจารณาธรรมคือ อายตนะ (จุดเชื่อมต่อของการรับรู้) เช่น ตา-รูป หู-เสียง จมูก-กลิ่น ลิ้น-รส กาย-สัมผัส ใจ-อารมณ์ (3) พิจารณาธรรม เป็นธรรมชาติอันอาศัยกันแล้วเกิด คือ ปฏิจสมุปบาท.

ธรรม 3 ข้อนั้น จะเป็นพื้นฐานการสร้างสมาธิจิต ที่ใช้การได้สำหรับ การบรรลุ หรือการหลุดพ้น เข้าถึงนิพพานได้. สำหรับผู้ที่ต้องการจะเข้าถึงนิพพานด้วยวิธี สมถวิปัสสนา ต้องทำจิตให้ได้สมาธิตาม 1 - 9 ระดับ. “ภิกษุทั้งหลาย ! เรากล่าวความสิ้นอาสวะ เพราะอาศัยปฐมฌานบ้าง เพราะอาศัยทุติยฌานบ้าง เพราะอาศัยตติยฌานบ้าง เพราะอาศัยจตุตถฌานบ้าง เพราะอาศัยอาภาสญาณายตนะบ้าง เพราะอาศัยวิญญูญาณายตนะบ้าง เพราะอาศัยอาภิกขุญญายตนะบ้าง เพราะอาศัยเนวสัญญานาสัญญายตนะบ้าง เพราะอาศัยสัญญาเวทยินโรธบ้าง. ...” (บาลี - นวก. อ. 23/348/240.) [ผู้ศึกษาพึงสังเกตว่า ตั้งแต่ ฌาน 1 - 4 ผู้ปฏิบัติสมาธิระดับฌาน ยังมีชันธ์ครบทั้ง 5 ชันธ์, แต่ในระดับ อาภาสญาณายตนะ ถึง อาภิกขุญญายตนะนั้น มีชันธ์เพียงสี่ คือ เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ]

(6) เส้นแบ่งระหว่าง ชีวิตกับความตาย จากข้อพิสูจน์ที่เป็นจริงทางวิทยาศาสตร์ สู่การบรรลุธรรม ของพระอริยบุคคล “หลังทำกาละ” (ตาย).

เหตุการณ์หลังการตาย เป็นเรื่องของอนาคตของมนุษย์ทุกคน และเป็นสิ่งมหัศจรรย์ สำหรับนักวิทยาศาสตร์. แท้จริงแล้ว ชีวิตกับความตายมีอะไรเป็นเส้นแบ่ง. สารสื่อประสาท กลายเป็นระเบิดพลุ่ฟล่านในสมอง.^[12] ในปี ค.ศ.2015 นักวิทยาศาสตร์อเมริกัน จากมหาวิทยาลัยมิชิแกน ศึกษาสมองและหัวใจ ของหนู ในเวลาที่ขาดออกซิเจน. พวกเขาค้นพบว่า สมองตอบสนองต่อสถานการณ์คับขัน ด้วยการปล่อยสารสื่อประสาท ในปริมาณมากออกมาหลายชนิด เช่น โดปามีน และ นอร์อะดรีนาลีน โดยมีการปล่อยอย่างมีแบบแผน. สารสื่อประสาทเหล่านี้ ทำให้ประสบการณ์เฉียดตายนั้น รู้สึกรื่นรมย์ เป็นสุข เห็นรายละเอียดต่าง ๆ ชัดเจน และเกิดภาพหลอนที่สวยงาม. ยิ่งกว่านั้น สารสื่อประสาท ยังบังคับให้หัวใจหยุดเต้น หลังออกซิเจนขาดแคลนไม่กี่นาที.

ผลการศึกษาห้วงนาที่หลังการตาย พบว่า ในเวลา 1 นาที เกิดความสนใจพลุ่ฟล่าน บังเกิด

¹² SCIENCE ILLUSTRATED. ฉบับที่ 64. October 2016, หน้า 59-63.

จิตแจ่มชัดขึ้น เพราะระดับ นอร์อะดรีนาลีนจากสมองกลีบหน้า เพิ่มขึ้น 30 เท่า. อารมณ์รู้สึกเกิด การรวมศูนย์ ก่อตัวขึ้น ระดับของสารสื่อประสาท โดปามีนในสมองกลีบหน้า และศูนย์การมองเห็น เพิ่มขึ้น 7 เท่า. จังหวะการเต้นของหัวใจต่ำลง ในขณะที่ระดับของ สารสื่อประสาทกาบา (GABA) ในสมองกลีบหน้า และศูนย์การมองเห็น เพิ่มขึ้น 20 เท่า.

เข้าสู่หน้าที่ที่ 2 เกิดภาพหลอน จิตถูกกระตุ้น โดยสารสื่อประสาท ซีโรโทนิน ระดับซีโรโทนิน ในศูนย์การมองเห็น เพิ่มขึ้น 2 เท่า ซีโรโทนินและกาบา บังคับให้หัวใจหยุดเต้น. เข้าสู่หน้าที่ที่ 4 นาที่ ไม่มีกิจกรรมของสมองแล้ว หัวใจก็จะหยุดเต้นไปด้วย แต่ระดับของสารสื่อประสาทเพิ่มสูงสุด จาก ปกติ 40 ถึง 400 เท่า. นั่นคือข้อพิสูจน์ว่า ประสบการณ์ใกล้ตาย หรือประสบการณ์เฉียดตายนั้น เกิดขึ้นจากประสาทสัมผัสที่เข้มข้น และทรงพลัง. มนุษย์รับรู้ความตายได้เข้มข้น ในเวลาระหว่าง “เส้นแบ่ง” ของประสบการณ์เฉียดตายนั้น แจ่มชัดและรุนแรงมากกว่า ความจำทั่วไป. เพื่อจะ เรียนรู้ปรากฏการณ์นี้, สตีเวน ลอร์เรย์ส แพทย์จากมหาวิทยาลัยชิ ในเบลเยียม ได้สัมภาษณ์ผู้ป่วย 21 ราย ที่เคยตายทางการแพทย์มาแล้ว ด้วยเรื่อง ความทรงจำขณะตายของพวกเขา.

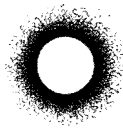
ผู้ป่วยเล่าถึงประสบการณ์เฉียดตาย ที่ตนเคยผ่านมาแล้วว่า เต็มไปด้วยอารมณ์ความรู้สึก และภาพที่แจ่มชัด. ประสบการณ์เฉียดตายนั้น มีพลัง และเข้มข้นกว่าความทรงจำปกติ. ในการศึกษา ครั้งนี้ สตีเวน ลอร์เรย์ส ได้แสดงให้เห็นว่า ผู้ป่วยเหล่านั้น ไม่ได้จินตนาการขึ้นมาเอง เพราะพวกเขา ไม่ได้เห็นว่า ความทรงจำเก่าๆ นั้น เข้มข้นกว่าของคนอื่น. เขาสรุปว่า ประสบการณ์เฉียดตายนั้น เป็นเหตุการณ์ที่ผู้ป่วยพบจริง แต่มันไม่ได้เกิดขึ้นจริง มันเป็นภาพหลอนที่เป็นจริงอย่างยิ่ง ไม่เหมือน ภาพหลอนอื่นๆ ซึ่งผู้ป่วยไม่สามารถแยกแยะจากประสบการณ์จริงได้เลย.

เหตุการณ์ที่นักวิทยาศาสตร์ศึกษานั้น เคยเกิดขึ้นมาแล้ว กับมนุษย์ที่เป็นพระอริยบุคคล เมื่อ ฟังคำสอนของพระพุทธเจ้าแล้ว บังเกิดการรวมศูนย์ของพลังทางจิต ปล่อยวางอาสวะกิเลสที่เคยติด ยึดลงได้ อย่างน่าอัศจรรย์ เช่น กรณีบังเกิดแก่พระภิกษุโมลียัคคุนะ เมื่อฟังคำของตถาคตแล้ว หลั่งทำกาละ (ตาย) ผิพรรณผ่องใส เพราะได้บรรลุธรรม โดยละสังโยชน์ได้สำเร็จ ในระหว่างเส้น แบ่งความเป็นความตาย.

(7) ร่างใหม่ในภพใหม่ของสัตว์

สัตว์จะได้ร่างใหม่ (อตภาพใหม่) เมื่อหลังตาย (ในทันที). สัตว์ที่ได้อตภาพที่สำเร็จด้วย กาย ได้แก่ มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน (สัตว์โลก), สัตว์ที่ได้อตภาพที่สำเร็จด้วย ใจ ได้แก่ เทวดาในระดับชั้น ต่างๆ รวมทั้งเทวดาชั้นรูปพรหม, ผู้ที่ได้อตภาพที่สำเร็จด้วย สัญญา ได้แก่ เทวดาชั้นอรูปพรหม ตั้งแต่ อากาสาณูจายนตะ ขึ้นไป. สรุปก็คือ มนุษย์ มีครบทั้ง 5 ชั้น. เทวดา มี เวทนา สัญญา สังขาร และ วิญญาณ แต่ไม่มี รูป. สัตว์นรก มี เวทนา อย่างเดียว สัตว์เดรัจฉาน มี รูป กับ เวทนา

เท่านั้น ไม่มีสัญญา ไม่มีสังขาร ไม่มีวิญญาณ. สิ่งมีชีวิตเรัจฉาน ทำเสมือนว่าจดจำบางสิ่งบางอย่างได้นั้น เป็นเพราะ “เงื่อนไข” ที่มันจะได้รับ ถ้าทำสิ่งนั้นๆ.

(8) นรก สวรรค์ มีความร้อน ความเย็น แบบเดียวกับเทอร์โมไดนามิกส์ ได้หรือไม่?

ปกติในโลก 3 มิติ วัตถุสิ่งของ หรือ สัตว์สิ่งมีชีวิต จะมีร่างทึบ (solid) ซึ่งอาจจะทึบด้วยของแข็ง ของเหลว หรือก๊าซก็ได้. ความเป็นแท่งทึบของ 3 มิติ จะมีมิติเวลา เป็นส่วนผสมอยู่ด้วยเสมอ. เหตุนี้จึงทำให้ บริเวณที่เป็นห้วงอวกาศ (field) มีปริมาณ มากกว่าส่วนที่เป็นแท่งทึบ เทียบสัดส่วนกันไม่ได้เลย. บริเวณที่มีความเย็น และบริเวณที่มีความร้อน ในห้วงอวกาศ มีความแตกต่างกันแบบสุดขั้ว. ความเย็น ทำให้อากาศอัดตัวแน่น ความร้อนทำให้อากาศเบาบาง.

นักฟิสิกส์ดาราศาสตร์ สามารถสร้างอุณหภูมิให้ร้อนที่สุด ได้มากกว่าการระเบิดของ ซูเปอร์โนวา คือ สูงถึง 7.2 ล้านล้านองศาฟาเรนไฮต์ โดยเครื่องเร่งอนุภาคแฮดรอน LHC. ตามทฤษฎีอุณหภูมิที่ร้อนที่สุด ที่สามารถวัดได้ เท่ากับ $1.42 \times 10^{32} \text{ K} = 1,420$ ล้านล้านล้านล้านล้าน เคลวิน. หรือเขียนเป็นตัวเลขได้ 1,420,000,000,000,000,000,000,000,000,000 K. ตามหลักอุณหภูมิของพลังค์ (Planck temperature) จะมีสถานที่ที่ร้อนที่สุดได้ไม่เกิน 100 ล้านล้านล้านล้าน องศาเซลเซียส หรือ 10^{32} K (ถ้าร้อนกว่านี้ สสาร แรง พลังงาน จะยุบรวมกันเป็น สสารชนิดหนึ่ง ชื่อ ฮาดรอนิก (hadronic matter). และจุดที่เย็นที่สุด คือ อุณหภูมิของหมอกอะตอมในห้องทดลองอะตอมเย็น (Cold Atom Laboratory: CAL) บนสถานีอวกาศนานาชาติ มีความเย็นกว่า 100 ล้านเท่า ของที่ว่างในอวกาศ หรือ เท่ากับ 0.000,000,000,1 องศาเหนือศูนย์สัมบูรณ์. (ที่ว่างในอวกาศ มีอุณหภูมิเท่ากับ -273.15 องศาเซลเซียส เรียกว่า ศูนย์สัมบูรณ์ หรือ 0 เคลวิน).

เราอาจอุปมาเปรียบเทียบ สวรรค์ (เทวดา) นรก กับสถานที่ในห้วงอวกาศที่มีอุณหภูมิแตกต่างกัน จะได้หรือไม่? สถานที่ (field) ในห้วงอวกาศที่ร้อนที่สุดนี้ คือ สถานที่ที่ติดาคดเรียกว่า นรก (นรก อาจถูกแบ่งชั้นด้วยขนาดความร้อน) และ สถานที่ที่ที่เย็นที่สุด คือ สวรรค์ (สวรรค์ อาจถูกแบ่งชั้นด้วยขนาดความเย็น). ถ้าในบริเวณดังกล่าว ไม่ใช่ นรกหรือสวรรค์ แล้วจะให้ นรก สวรรค์ ไปอยู่แห่งใดในเอกภพ. ตามกฎเทอร์โมไดนามิกส์ และกลศาสตร์ควอนตัม จะบอกว่าอะตอมจะสั่น (สปีน) เคลื่อนที่ไปรอบๆ เมื่อมีความร้อน ยิ่งร้อนมากเท่าไร มันก็จะยิ่งสั่นและเคลื่อนเร็วเท่านั้น. ในทำนองเดียวกัน ยิ่งมีความเย็นมากเท่าไร มันก็จะยิ่งเคลื่อนช้าลงเท่านั้น และจะหยุดนิ่งเมื่ออุณหภูมิเป็นศูนย์สัมบูรณ์ (ซึ่งยังไม่มีใครค้นพบว่า มีสถานที่ใด ที่มีอุณหภูมิเท่ากับศูนย์สัมบูรณ์).

แต่เนื่องจาก สัตว์นรก และ เทวดา ไม่มีส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกายที่เป็นอะตอม การ

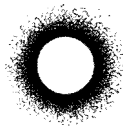
เคลื่อนที่ไปในที่ใด ๆ ในมิติที่ 4 จึงไม่อยู่ในเงื่อนไขใด ๆ ของกฎเทอร์โมไดนามิกส์และกลศาสตร์ควอนตัม. ทำให้เทวดา สามารถเหาะ (เคลื่อนไป) ไปด้วยจิตที่ไม่มีมวล และไปด้วยความเร็วมากกว่า ความเร็วแสง. ขณะที่บริเวณที่เหาะไปนั้น มีความเย็นอย่างยิ่งยวดแวดล้อมอยู่ และความเย็น ทำให้ภาวะจิตใจของเหล่าเทวดา สงบนิ่ง ยิ่งเย็นมากเท่าใด จิตก็จะสงบนิ่งมากเท่านั้น (เช่น จิตของเทวดาชั้นอรุณพรหม ตั้งแต่ อากาสาัญญาจนชั้นขึ้นไป). และในทำนองกลับกัน ความร้อน ทำให้จิตของสัตว์นรก ร่าร้อน กระวนกระวายใจ ยิ่งร้อนมากเท่าใด จิตก็จะร่าร้อนมากเท่านั้น (เช่น จิตของสัตว์นรกชั้น ปทุมนรก). สัตว์นรก จึงไม่มีโอกาสหรือห้วงเวลา ให้คิดเหาะออกไปจากสถานที่ร่าร้อนนั้นได้เลย. เปรียบเหมือนว่า จิตที่ไม่สงบ ถูกเผาด้วยความร้อน ย่อมไม่มีปัญญา ที่จะพาดนให้พ้นจากความทุกข์. ส่วนจิตที่สงบนิ่ง (ในแวดล้อมของความเย็น) ย่อมก่อเกิดปัญญา โลดแล่นไปไร้ขอบเขต.

เป็นไปได้หรือไม่ว่า สถานที่ (field) ที่เรียกว่า นรก สวรรค์ ก็คือโลก (sphere) ในมิติที่ 4. โลกในมิติที่ 4 นี้ จะไม่มีสิ่งมีชีวิตใด ๆ สามารถทนทานต่อความเย็น หรือความร้อน ที่แตกต่างกันขนาดนี้ได้ เว้นแต่สัตว์นั้น ไม่ต้องมีร่างกายแบบมนุษย์. เหตุผลข้อนี้ อาจบ่งชี้ว่า สัตว์นั้นจะเป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ ถ้าไม่ใช่ สัตว์นรก หรือ เทวดา.

(9) ความแตกต่างระหว่าง แสง กับ จิต (วิญญาณ) เมื่อมองในภาวะทางควอนตัม

เมื่อ **zoom in** เข้าไปใกล้ ๆ ของเส้นแสงในโฟตอน จะมองเห็น ภาวะทางควอนตัม ซึ่งลำแสงจะถูกแบ่งออกเป็นห้วง ๆ (quanta) ที่มีช่องว่างระหว่างห้วง ๆ นั้น แคบและสั้นมาก ๆ. ระยะแคบและสั้นมาก ๆ นี้ จะมีแรงโน้มถ่วงควอนตัม คอยยึดเหนี่ยวให้ลำแสง เคลื่อน (พุ่ง) ออกไปทุกทิศทาง ได้ตลอดเวลา. คุณสมบัติข้อนี้ เมื่อเทียบกับจิตแล้ว มีความใกล้เคียงกันมาก. เมื่อ **zoom in** เข้าไปใกล้ ๆ ของจิต จะพบว่า จิตมีการเคลื่อน (เกิด-ดับ) ไปรอบ ๆ แกนเวลา (แกนแนวตั้ง) เท่านั้น ไม่เป็นไปตามแนวของระยะทาง (แกนแนวนอน). ซึ่งต่างจากแสง ที่เคลื่อนไปโดยอาศัยทั้งแกนเวลาและแกนระยะทาง. การเคลื่อนของจิต ไม่ได้มีลักษณะเป็นเส้นเหมือนลำแสง แต่เป็นกลุ่มก้อนของละอองของจิต แผ่กระจายไปทุกทิศทาง บนรอบแกนเวลา. ละอองของจิต มักใช้คำลักษณะนามเรียกว่า ดวง และเรียกกลุ่มก้อนละอองเหล่านั้นว่า วิญญาณบ้าง มโนบ้าง จิตบ้าง. วิญญาณแต่ละดวง จะมีภาวะทางควอนตัม เกิดขึ้นภายในห้วงการเกิด-ดับ ของวิญญาณ ซึ่งมีระยะของการเกิด-ดับ ที่ใกล้ชิดกันมาก ๆ. การเกิด-ดับของวิญญาณ ก่อให้เกิด แรงทางจิต คล้ายกับแรงโน้มถ่วงควอนตัม ที่เกิดกับลำแสง. แต่เนื่องจาก ห้วงการเกิด-ดับ ของวิญญาณ ไม่ได้อยู่บนเส้นแกนระยะทาง แต่อยู่บนแกนเวลา จึงทำให้คุณสมบัติของ แรงทางจิต ไม่ได้มีคุณสมบัติแบบฟลักส์ แต่มีความโน้มถ่วงของแรงที่พัวพันกับเวลา. ดังนั้น แรงทางจิต จึงยึดเหนี่ยว เจตนา ทิฐิ สมาธิ วิชา วัฏกับเวลา ซึ่งส่งผลให้สัตว์ทั้งหลาย มีภพชาติ สืบต่อเนื่องไปไม่มีที่สิ้นสุด.

(10) พฤติการณ์ของจิต กับ กฎของความเฉื่อย (inertial)

กฎกลศาสตร์ของนิวตัน ข้อ 1 (กฎของความเฉื่อย) กล่าวไว้ว่า “วัตถุที่หยุดนิ่ง จะพยายามหยุดนิ่งอยู่กับที่ วัตถุที่ยังไม่มีแรงภายนอก มากระทำ. วัตถุที่เคลื่อนที่ จะเคลื่อนที่เป็นเส้นตรง ด้วยความเร็วคงที่ วัตถุที่ยังไม่มีแรงภายนอก มากระทำ.”

จากกฎของความเฉื่อย นำมาอธิบายพฤติการณ์ของ จิตธาตุ ได้ว่า จิต หรือ วิญญาณ เป็น ธรรมะธาตุหนึ่ง ที่ร่วมกับธรรมะธาตุอื่น (เวทนา สัญญา สังขาร) ในการสร้างความปั่นป่วน ให้เกิดขึ้น แก่สัตว์-บุคคล-ตัวตน ซึ่งอาศัย รูปธาตุ ‘โลก-ร่างกาย’ (ดิน น้ำ ไฟ ลม - **physical**) ในการดำรงอยู่ ของชีวิต.

โลก-ร่างกาย จึงเป็นสิ่งที่ จิตยึดเกาะไว้ เพื่อแสดงพฤติการณ์ปั่นป่วน ให้แก่สัตว์-บุคคล-ตัวตน. ความปั่นป่วนของจิต เป็นไปได้ 3 ทิศทาง คือ กุศล อกุศล และ อุเบกขา.

วัตถุที่ถูกทำให้เคลื่อนที่บนโลก จะมีแรงเสียดทาน มากระทำเสมอ. แต่วัตถุที่ถูกทำให้เคลื่อนที่ ในอวกาศ จะไม่มีแรงเสียดทาน มากระทำ (หรือมีน้อยมาก จนวัดค่าไม่ได้) ส่งผลให้ วัตถุนั้น เคลื่อนที่ไปเช่นนั้น (**continued**) ในระยะทางอนันต์ (**infinity**).

แรงเสียดทาน ที่จะมาทำให้อาการปั่นป่วนของจิต สงบลง เช่น อานาปานสติ การละหนัก การทำสมาธิ การได้ฌาน เป็นต้น. อาการปั่นป่วนของจิต ไม่ว่าจะเป็นในทิศทางใด (กุศล อกุศล อุเบกขา) หรือมีลักษณะอาการอย่างใด (พอใจ พยาบาท หดหู่ ฟุ้งซ่าน สังสัย - นีวรณ) รุนแรง เบา บางเท่าใด ก็จะต้องแสดงออกทาง โลก-ร่างกาย และสามารถควบคุมจิตให้สงบได้ (สติ สัมปชัญญะ สมาธิ ฌาน) ถ้าสัตว์-บุคคล-ตัวตน นั้น ยังมี โลก-ร่างกาย อยู่. ถ้าจิต อยู่ในภาวะปั่นป่วน (นีวรณ) หรือ อยู่ในภาวะสงบ (สติ สัมปชัญญะ สมาธิ ฌาน) ในระหว่างที่สัตว์-บุคคล-ตัวตน นั้น ไม่มี โลก-ร่างกาย อยู่ในเวลานั้น (ตาย) ก็จะมีลักษณะอาการแบบเดียวกับ วัตถุที่ถูกทำให้เคลื่อนที่ไป ในอวกาศ คือ ความปั่นป่วน หรือ ความสงบ ของจิต ก็จะทำให้ สัตว์-บุคคล-ตัวตน นั้น ได้รับผล เช่นนั้น ทันทีหลังการตาย และต่อเนื่องไปเป็นระยะเวลาอนันต์.

ในภาวะไร้ โลก-ร่างกาย ความปั่นป่วนของจิต ย่อมสร้างแรงเฉื่อย ให้แก่ สัตว์-บุคคล-ตัวตน ไม่มีที่สิ้นสุด. สัตว์-บุคคล-ตัวตน นั้น ก็จะได้เกิดในภพใหม่ คือ ถ้าจิตเป็นกุศล และสงบ ภพใหม่ก็คือ สวรรค์ ถ้าจิตเป็นอกุศล และปั่นป่วน (นีวรณ สังโยชน์) ภพใหม่ ก็คือ นรก. ภพใหม่ ที่เป็นมนุษย์ ไม่อาจเป็นไปได้ง่าย ๆ เลย เพราะภาวะที่จะได้ โลก-ร่างกาย แบบมนุษย์นั้น ไม่สามารถหาแหล่ง หรือ สถานที่ (**earth**) ได้โดยง่าย, แหล่งหรือสถานที่ในเอกภพ (ดาวเคราะห์ ดาวฤกษ์ กาแล็กซี) กลับมีมากกว่า มากต่อมาก.

